

**ЖИТОМИРСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА**

СИДОРЧУК НІНЕЛЬ ГЕРАНДІВНА

УДК 37.014.5 : 378.4 (477:4)

**СИСТЕМА ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ
УНІВЕРСИТЕТІВ У КОНТЕКСТІ ЄДИНОГО ЄВРОПЕЙСЬКОГО ОСВІТНЬОГО
ПРОСТОРУ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня

доктора педагогічних наук

Житомир – 2014

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Житомирському державному університеті імені Івана Франка, Міністерство освіти і науки України.

Науковий консультант: доктор педагогічних наук, професор
Дубасенюк Олександра Антонівна,
Житомирський державний університет імені Івана Франка,
професор кафедри педагогіки.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор,
дійсний член НАПН України
Ничкало Нелля Григорівна,
академік-секретар Відділення професійної
освіти і освіти дорослих НАПН України (м. Київ);

доктор педагогічних наук, професор
Матвієнко Ольга Василівна,
Київський національний лінгвістичний університет,
проректор з наукової роботи;

доктор педагогічних наук, професор
Гура Олександр Іванович,
Запорізький національний університет,
проректор з науково-педагогічної та навчальної роботи.

Захист дисертації відбудеться 15 вересня 2014 р. об 11.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 14.053.01 у Житомирському державному університеті імені Івана Франка за адресою: 10008, м. Житомир, вул. Велика Бердичівська, 40, 2-й поверх, конференц-зал.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Житомирського державного університету імені Івана Франка (10008, м. Житомир, вул. Велика Бердичівська, 40).

Автореферат розісланий 14 серпня 2014 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

С.Л. Яценко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Глобалізаційні та інтеграційні процеси, що характеризують розвиток суспільства, інтернаціоналізація економіки, науки і культури, динамічні зміни на ринку праці зумовлюють необхідність міжнародної інтеграції в галузі освіти. Інноваційної стратегії освітньої та наукової галузей з урахуванням європейських принципів проголошуються в програмних державних документах, зокрема, Національній доповіді "Новий курс: реформи в Україні. 2010–2015" (2010), "Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 рр." (2012), "Стратегії інноваційного розвитку України на 2010–2020 рр. в умовах глобалізаційних викликів" (2009). У новій редакції Закону "Про вищу освіту" (2014) визначено основні напрями державної політики, що передбачає: сприяння сталому розвитку суспільства шляхом формування конкурентоспроможного людського капіталу та створення умов для освіти впродовж життя; міжнародну інтеграцію та входження системи вищої освіти України в Європейський простір за умови збереження і розвитку досягнень та прогресивних традицій національної вищої школи; наступність процесу здобуття вищої освіти; державну підтримку підготовки фахівців для пріоритетних галузей економічної діяльності, фундаментальних і прикладних наукових досліджень, науково-педагогічної та педагогічної діяльності.

Важливим засобом розв'язання окреслених завдань є розвиток освітніх систем, зокрема, професійно-педагогічної підготовки студентів університетів. Зазначене у період набуття профільними вищими навчальними закладами статусу класичних університетів у контексті модернізації системи вищої освіти сприяє гуманізації професійної підготовки і суспільства в цілому, формуванню високоякісного людського та соціального капіталу.

Вивчення практики роботи вищих навчальних закладів засвідчило, що на етапі трансформації системи освіти сучасний стан університетської професійно-педагогічної підготовки не відповідає потребам суспільства. Одним із механізмів її модернізації є впровадження в практику діяльності вищої школи ефективних моделей, що забезпечують високий рівень продуктивності професійної діяльності, інтеграції знань, умінь, ділових та особистісних якостей майбутнього фахівця, стратегій випереджувального підходу, спрямованих на його адаптацію в сучасному динамічному суспільстві, збереження й примноження духовних й життєвих сил, реалізацію власного творчого потенціалу.

Проблема становлення, розвитку й оновлення вищої освіти в цілому та системи професійно-педагогічної підготовки у вищих навчальних закладах зокрема знайшла широке відображення в історико-педагогічних, теоретико-методологічних, науково-методичних дослідженнях. Науковцями розглядаються: проблеми філософії вищої освіти (В.П. Андрущенко, І.А. Зязюн, В.Г. Кремень, В.О. Огнев'юк, П.Ю. Саух); порівняльної

педагогіки (К.В. Корсак, Н.М. Лавриченко, О.І. Локшина, О.В. Матвієнко, Л.П. Пуховська, А.А. Сбруєва, О.В. Сухомлинська); історичні аспекти розбудови вищої освіти (Н.М. Дем'яненко, О.М. Джуринський, В.П. Кравець, В.К. Майборода, З.І. Хижняк); модернізації вищої освіти в Україні й зарубіжних державах (А.М. Алексюк, Л.М. Герасина, Ю.С. Давидов, Г.Г. Єфименко, М.З. Згуровський, В.І. Луговий, О.М. Новомінський); загальнодидактичні засади професійно-педагогічної підготовки студентів вищих педагогічних навчальних закладів (О.А. Абдулліна, С.І. Архангельський, С.С. Вітвицька, В.М. Галузинський, О.А. Дубасенюк, М.Б. Євтух, Н.В. Кічук, В.І. Лозова, О.Г. Мороз, Н.Г. Ничкало, О.Я. Савченко); окремі аспекти професійно-педагогічної підготовки у вищих навчальних закладах освіти (І.М. Богданова, В.М. Вергасов, О.І. Гура, В.А. Козаков, М.І. Сметанський, П.І. Сікорський, М.Ф. Степко, В.І. Юрченко); психологічні засади професійно-педагогічної підготовки в системі вищої освіти (Б.Г. Ананьєв, С.Д. Максименко, О.В. Петровський, В.А. Семиченко).

Різні аспекти реалізації системного підходу в професійно-педагогічній підготовці студентів набувають особливої актуальності й розробляються в багатьох напрямках: загальні основи теорії систем (І.В. Блауберг, В.П. Кузьмін, В.М. Садовський, А.І. Уємов, Б.С. Українцев, І.Т. Фролов, Е.Г. Юдін); вивчення особливостей педагогічних явищ (С.І. Архангельський, А.А. Братко, М.С. Дмитрієва, Т.В. Жук, Т.А. Ільїна, Н.Ф. Тализіна); вдосконалення педагогічних систем (В.П. Беспалько, В.І. Гінецинський, В.І. Загвязинський, Н.В. Кузьміна, І.О. Колеснікова, Ю.М. Кулюткін, М.М. Поташнік, Г.С. Сухобська та ін.).

Невизначеність ієрархії сучасних вищих навчальних закладів, відсутність об'єктивного оцінювання їх діяльності потребує обґрунтування концептуальних положень, пов'язаних із перспективами розвитку університету, який, за визначенням "Університетської хартії" (Болонья, 1986 р.), "у третьому тисячолітті має формувати у молоді почуття приналежності до духовної еліти суспільства, навчити покоління сприймати та прогнозувати гармонію навколишнього світу і самого життя".

Система професійно-педагогічної підготовки в університетах, створених на базі вищих педагогічних навчальних закладів, в яких здійснюється підготовка майбутніх фахівців педагогічних і непедагогічних спеціальностей, має свої особливості. Університетський статус для педагогічних спеціальностей посилює її наукову складову. Водночас, підготовка фахівців непедагогічних спеціальностей забезпечує спрямованість на становлення особистісних характеристик професіонала (індивідуальності, соціальної відповідальності за результати своєї професійної діяльності), оволодіння методами і прийомами професійної взаємодії, особистісного самовираження, саморозвитку, самореалізації.

Відповідно до визначеної проблеми здійснено низку досліджень, присвячених:

історичним аспектам розвитку університетської освіти (А.М. Арсен'єв, В.В. Григор'єв, Н.Г. Кушков, Ф.Г. Паначин, Н.А. Пенчко, Г.Ф. Хоружий); проблемам відродження класичної університетської освіти на початку XXI століття (В.А. Болотов, С.І. Бресєв, Н.С. Ладижець, О.П. Мещанінов, А.І. Сухарєв); специфіці підготовки педагогічних кадрів з університетською освітою (Є.П. Белозерцев, О.В. Глузман, В.А. Кан-Калик, М.А. Кодзоев, Н.І. Мешков, Л.С. Нечипоренко, Г.В. Троцко); підходам до формування основ педагогічного професіоналізму студентів університету (А.Я. Арет, С.І. Кісельгоф, О.М. Пехота, Т.І. Руднева).

Аналіз дисертаційних праць уможливує висновок щодо посилення уваги науковців до проблем: обґрунтування концепції модернізації вищої професійної освіти (В.В. Алтуніна, В.М. Приходько); моделювання освітніх систем (К.К. Дворянкін, Н.А. Сура); формування у студентів педагогічних умінь і навичок в умовах університетської освіти (Р.З. Балягова, О.С. Горашук, В.В. Прошкін); визначення педагогічних засад формування професійно-педагогічної компетентності фахівців (Т.В. Амельченко, Д.Ю. Блохін, О.І. Горбунов, В.М. Гордієвських, Г.В. Зикова, О.М. Яригін) тощо.

Водночас, вивчення проблеми модернізації системи професійно-педагогічної підготовки студентів університетів як одного з напрямів входження вітчизняної вищої освіти до Європейського простору вищої освіти засвідчило, що вона є не достатньо розробленою й потребує подальшого обґрунтування, а також створення моделі навчального процесу, яка відповідає сучасним соціальним, освітнім, культурно-просвітницьким тенденціям, забезпечувала реалізацію творчого потенціалу майбутніх фахівців, ключових умінь надпредметного характеру.

Вивчення вітчизняних і зарубіжних наукових джерел, спостереження за процесами, що відбуваються на сучасному етапі розвитку системи вищої освіти і впливають на модернізацію професійно-педагогічної підготовки студентів університетів, уможливили виявлення низки суперечностей, що потребують вирішення на різних рівнях наукового пошуку, а саме:

- *на загальнодержавному* – між соціальними і професійними вимогами до фахівця в умовах суспільства знань та недостатньою державною підтримкою реалізації відповідної підготовки для пріоритетних галузей господарства, здійснення фундаментальних і прикладних наукових досліджень; між вимогами сучасного ринку праці до професійної (у тому числі професійно-педагогічної) підготовки майбутніх фахівців у багатогалузевих і галузевих університетах та недостатнім рівнем її якості;

- *на нормативно-правовому* – між сучасними підходами до визначення місії університету в професійно-педагогічній підготовці майбутніх фахівців та її інтерпретацією у

підзаконних актах, що регламентують державну політику в галузі освіти в умовах глобалізаційних та інтеграційних процесів (розроблення, ідентифікація, співвіднесення, визнання, планування, розширення переліку кваліфікацій);

- *на рівні навчального закладу* – між університетським статусом навчального закладу та якістю освітніх послуг; між наявними способами реалізації професійного навчання та випереджувальним характером професійної підготовки; між визначеною суспільством потребою у фахівцях, що володіють новим типом професійного мислення, та тенденціями інтеграції й спеціалізації в професійно-кваліфікаційному складі фахівців;

- *на науково-методичному* – між зростанням потреби в системному теоретичному і методологічному обґрунтуванні проблеми професійно-педагогічної підготовки студентів університетів з урахуванням європейських освітніх принципів і недостатнім рівнем розробки її окремих аспектів у вітчизняних джерелах; між наявним погодинним розподілом навчального навантаження студента університету в межах фундаментальної і гуманітарної (зокрема, професійно-педагогічної) складових і вимогами суспільства щодо гуманізації професійної підготовки майбутніх фахівців.

Соціальна значущість, актуальність та недостатнє наукове обґрунтування окресленої проблеми в педагогічній теорії та практиці зумовили вибір теми дисертації: **"Система професійно-педагогічної підготовки студентів університетів у контексті єдиного європейського освітнього простору"**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконано відповідно до програми науково-дослідної роботи Житомирського державного університету імені Івана Франка і є складовою комплексної теми "Формування професійної компетентності майбутнього вчителя в умовах європейської інтеграції" (ДР № 0110U002274). Тема дисертаційної роботи затверджена вченою радою Житомирського державного університету імені Івана Франка (протокол № 1 від 10. 09. 2004 р.) та узгоджена в Раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології АПН України (протокол № 9 від 23. 11. 2004 р.).

Мета дослідження – на основі цілісного наукового аналізу здійснити теоретичне обґрунтування, моделювання та експериментальну перевірку ефективності системи професійно-педагогічної підготовки студентів університетів в умовах євроінтеграційних процесів в освіті.

Відповідно до мети визначено основні **завдання**:

1. Проаналізувати теоретико-методологічні засади дослідження проблеми університетської педагогічної освіти.

2. Обґрунтувати сутність категорії "система професійно-педагогічної підготовки студентів університетів у контексті єдиного європейського освітнього простору".

3. Простежити становлення і розвиток європейської університетської традиції як джерела прогресивних ідей.

4. Виявити особливості реформування вищої освіти в євроінтеграційному контексті.

5. Теоретично обґрунтувати концепцію моделювання системи професійно-педагогічної підготовки студентів університетів в умовах євроінтеграційних процесів в освіті.

6. Розробити та експериментально перевірити авторську модель системи професійно-педагогічної підготовки студентів університетів і технологію її впровадження.

7. Здійснити прогностичне обґрунтування перспектив розвитку системи професійно-педагогічної підготовки студентів університетів з урахуванням європейських освітніх принципів.

8. Підготувати навчально-методичний комплекс професійно-педагогічної підготовки студентів університетів.

Об'єкт дослідження – процес професійної підготовки студентів університетів.

Предмет дослідження – система професійно-педагогічної підготовки студентів університетів в умовах європейського освітнього простору.

Концепція дослідження. Професійно-педагогічна підготовка студентів університетів як динамічний соціокультурний освітній феномен європейського освітнього простору зумовлює збагачення інтелектуального, культурного, соціального, наукового і технологічного аспектів розвитку суспільства та необхідність обґрунтування ідей на різних рівнях: методологічному, теоретичному, практичному, методичному.

Методологічний концепт відображає шляхи поєднання педагогічної науки і педагогічної практики й орієнтує в теоретичних підходах, принципах, способах пізнання, представлених на трьох рівнях (філософському, загальнонауковому, конкретно-науковому). За таких умов вивчення проблеми професійно-педагогічної підготовки студентів університетів визначається положеннями філософії щодо її творчого характеру, який виявляється у відповідних евристичних функціях: *методологічній* (розглядає філософію як загальне вчення про метод та сукупність найбільш загальних способів пізнання й освоєння дійсності, у тому числі й проблеми професійно-педагогічної підготовки студентів університетів); *онтологічній* (передбачає визначення ключових гіпотез проблеми дослідження, схем побудови дійсності – моделі системи професійно-педагогічної підготовки студентів університетів); *прогностичній* (окреслює можливість формулювання припущень щодо загальних тенденцій розвитку досліджуваної проблеми, визначення її суспільної

значущості); *гносеологічний* (передбачає розробку, підтвердження гіпотез щодо реалізації практичної складової пізнавального процесу, рівня системності суб'єктного досвіду, наявності закономірних зв'язків у межах дослідження); *рефлексивний* (включає перетворення прихованих припущень щодо предмету конкретного дослідження, пояснення загальних ідей, прагнень, ініціатив, які обумовлюють унікальні (культурні) або універсальні (цивілізаційні) принципи, форми організації й реалізації професійно-педагогічної підготовки студентів університетів у контексті суспільно-історичних перетворень); *світоглядний* (пов'язується з абстрактно-теоретичним поясненням положень досліджуваної проблеми); *аксіологічний* (дає можливість визначити цінності, в тому числі й соціальні, особливо в перехідні періоди соціального розвитку, якими є сучасні інтеграційні процеси в Європі); *інтегральний* (характеризується системним узагальненням і реконструюванням варіативності соціальної практики).

Теоретичний концепт визначає систему узагальненого знання, пояснення явищ педагогічної дійсності, що забезпечує розуміння сутності досліджуваної проблеми з опорою на: поняттєвий апарат, обґрунтований на основі врахування родовидових, партитивних та асоціативних зв'язків категорії "система професійно-педагогічної підготовки студентів університетів в контексті єдиного європейського освітнього простору"; концепцію моделювання структури та змісту конструктивів авторської моделі системи університетської професійно-педагогічної підготовки з виділенням чотирьох функціональних підсистем – зовнішньої або загальноєвропейської, внутрішньої або національної, структурно-змістової або інституціональної, локальної або прикладної.

Практичний концепт передбачає апробацію авторської моделі шляхом поетапного впровадження елементів кожної з функціональних підсистем (зовнішньої, внутрішньої, структурно-змістової та прикладної), сформованих на основі проектування європейських принципів у галузі освіти (зовнішня підсистема) з урахуванням потреб вітчизняної системи освіти, діяльності конкретного навчального закладу (внутрішня, структурно-змістова підсистема) на навчальний процес (зокрема його складову – професійно педагогічну підготовку – локальна підсистема) як комплексну педагогічну взаємодію, що дозволяє одержати якісний педагогічний продукт за умови оптимальних витрат часу, сил і засобів. Така взаємозумовленість фрагментів підсистем забезпечує досягнення прогнозованого результату – наскрізне запровадження стратегічних і тактичних цілей побудови європейського освітнього простору.

Методичний концепт забезпечує: впровадження нормативних документів і матеріалів, що регламентують навчальний процес з урахуванням кредитно-модульної системи навчання ("Положення про організацію навчання в умовах кредитно-модульної системи", навчальні

плани, навчальні програми навчально-методичні посібники, інструктивно-методичні матеріали, індивідуальні рейтингові книжки тощо); їх адаптацію до умов навчального процесу; оптимізацію аудиторного та позааудиторного навантаження студентів; відбір і структурування змісту навчальних дисциплін з подальшим науково обґрунтованим його розподілом на відповідні модулі; визначення системи оцінювання знань студентів; опрацювання звітної документації.

Провідна ідея концепції дослідження полягає в тому, що науково-педагогічний аналіз університетської освіти як соціокультурного феномена, орієнтованого на пріоритети європейського освітнього простору, зумовлює необхідність модернізації професійно-педагогічної підготовки майбутніх фахівців на основі випереджувального підходу, що покладено в основу теоретико-методологічного обґрунтування становлення її ключових напрямів, розроблення, реалізації запропонованих концептуальних моделей, перспектив розвитку, конструювання комплексу організаційно-методичного забезпечення навчального процесу з метою впровадження в систему професійно-педагогічної підготовки студентів університетів. Такий підхід щодо стратегічних напрямів модернізації освіти і науки, визнання їх значущості в суспільному розвитку України зумовлюється як об'єктивними тенденціями загальносвітового розвитку, так і внутрішньо пов'язаними процесами.

Викладені положення окреслюють пріоритетний напрям дослідження – моделювання системи професійно-педагогічної підготовки студентів університетів, зумовлене її новими функціями в сучасному світі.

Гіпотеза дослідження ґрунтується на тому, що розробка і впровадження авторської моделі системи професійно-педагогічної підготовки студентів університетів сприятиме гуманізації їх фахової підготовки, формуванню конкурентоспроможного людського капіталу, що забезпечує високотехнологічний та інноваційний розвиток країни, самореалізацію особистості.

Загальна гіпотеза конкретизована в *часткових* та визначається положеннями про те, що ефективність авторської моделі значно підвищиться за умов:

- створення освітнього середовища для поєднання освіти, науки та інновацій у професійно-педагогічній підготовці майбутніх фахівців;
- окреслення концептуальних положень моделювання системи професійно-педагогічної підготовки студентів університетів;
- відбору і структурування змісту педагогічних дисциплін з подальшим науково обґрунтованим його розподілом на відповідні модулі;
- комплексного використання в професійно-педагогічній підготовці студентів університетів спеціально відібраних форм, методів навчання;

- оволодіння студентами алгоритмами професійної взаємодії (локальними технологіями);
- визначення критеріїв оцінювання якості знань майбутніх фахівців;
- розроблення і впровадження в навчальний процес навчально-методичного комплексу (навчальні плани, навчальні робочі програми, навчально-методичні посібники, інструктивно-методичні матеріали, індивідуальні рейтингові книжки тощо).

Методологічною основою дослідження визначено: фундаментальні теорії, ідеї та положення різних галузей наукового знання, що відображаються на філософському, загальнонауковому та конкретно-науковому рівнях дослідження: діалектика – як науково-філософська концепція пояснення найбільш загальних законів розвитку природи, суспільства та людської свідомості, її базові принципи (історизму, об'єктивності, рефлексивності, цілісності, критичності); ключові положення системного, синергетичного підходів для аналізу функціонування педагогічних систем, обґрунтування взаємозв'язку передбачуваних та непередбачуваних подій; компетентнісний підхід як основа нової парадигми професійної підготовки фахівців, орієнтованої на формування широкого спектру професійно значущих якостей особистості, а також ефективної оцінки її результатів. Реалізація конкретних освітніх цілей ґрунтується на використанні поліпарадигмального підходу (когнітивна, діяльнісно зорієнтована, гуманістична парадигми), з позиції якого найбільш повно розглядається ступінь проблемності та концепція досліджуваного явища. Для визначення рівнів продуктивності освітніх систем, розвитку професійного потенціалу майбутнього фахівця обрано акмеологічний підхід. З метою аналізу історії термінів та позначуваних ними понять використано ідеї термінологічного підходу. Розробку процесуальних аспектів досліджуваної проблем здійснено у межах технологічного, особистісно орієнтованого та професіографічного підходів.

Теоретичну основу дослідження становлять: концептуальні положення філософії освіти (В.П. Андрущенко, П.І. Антонюк, А.А. Герасимчук, М.З. Згуровський, І.А. Зязюн, В.Г. Кремень, В.С. Лутай, П.Ю. Саух); теоретико-методологічні ідеї професійної підготовки фахівця (О.О. Бодальов, Г.П. Васянович, С.У. Гончаренко, В.І. Луговий, Н.Г. Ничкало); історико-педагогічні концепції розбудови вищої освіти (О.Є. Антонова, Н.М. Дем'яненко, О.М. Джуринський, М.В. Левківський, В.К. Майборода, О.Є. Мисечко, О.В. Сухомлинська, Н.А. Сейко, М.Д. Ярмаченко), зокрема, університетської (О.В. Глузман, О.П. Мещанінов, З.І. Хижняк); наукові засади дидактики професійної освіти (В.І. Бондар, Н.В. Гузій, К.Я. Климова, В.А. Козаков, І.Я. Лернер, П.І. Підкасистий, С.П. Семенець, Д.В. Чернілевський), професійно-педагогічної підготовки студентів університетів і вищих педагогічних навчальних закладів (О.А. Абдулліна, С.І. Архангельський, С.С. Вітвицька,

В.М. Галузинський, О.А. Дубасенюк, М.Б. Євтух, В.А. Козаков, С.В. Лісова, С.І. Зінов'єв, І.А. Зязюн, О.Г. Мороз); теорії і методики модульного навчання (А.М. Алексюк, А. Гучинські, В. Зінкевічус, В.О. Огнев'юк, А.В. Фурман, П. Юцявичине); теоретичні аспекти розроблення інноваційних технологій (В.П. Беспалько, Н.П. Волкова, І.М. Дичківська, М.В. Кларін, Г.К. Селевко); концептуальні ідеї розбудови системи освіти в умовах євроінтеграційних процесів (Р.Ф. Ахметов, В.І. Байденко, Я.Я. Болюбаш, В.Г. Кремень, М.Ф. Степко); документи міжнародних організацій (ООН, ЮНЕСКО, Ради Європи, Європейського Союзу) щодо модернізації системи вищої освіти як підґрунтя підвищення якості професійної підготовки, нормативні документи вищих навчальних закладів.

Для досягнення мети і реалізації завдань дослідження застосовувався комплекс **загальнонаукових методів**: *теоретичних* – аналіз і синтез, абстрагування й ідеалізація, індукція й дедукція, аналогія, порівняння, зіставлення – з метою дослідження наукових джерел, нормативних документів, теоретичного узагальнення основних підходів до вивчення проблеми професійно-педагогічної підготовки студентів університетів; термінологічний аналіз – для визначення і конкретизації базових понять дослідження; моделювання – для розробки моделі системи професійно-педагогічної підготовки студентів університетів з урахуванням інтеграційних процесів у системі освіти; прогностичний аналіз – для виявлення перспектив розвитку університетської освіти як пріоритетного напрямку модернізації вітчизняної освіти, визначення перспективних моделей її подальшого розвитку; метод конкретизації й систематизації теоретичних знань у процесі вирішення завдань дослідження; *емпіричних* – спостереження – з метою вивчення стану проблеми в педагогічній теорії і практиці, аналізу й узагальнення традицій університетської освіти та наукових засад реалізації професійно-педагогічної підготовки студентів університетів; анкетування (вчителів та фахівців непедагогічних спеціальностей) з метою виявлення показників рівня їх професійно-педагогічної компетентності у межах володіння ними надпредметними знаннями і вміннями; опитування студентів щодо усвідомлення цілей професійно-педагогічної підготовки як складової фахової; діагностичні методики – з метою аналізу стану професійно-педагогічної компетентності на рівні професійної взаємодії; педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний етапи) – для виявлення потенційних можливостей розвитку системи університетської професійно-педагогічної підготовки в умовах інтеграційних процесів в освіті, перевірки ефективності розробленої моделі та відповідного науково-методичного забезпечення; *статистичних критеріїв* – для обробки результатів експерименту та їх графічного відображення.

Організація дослідження. Дослідження здійснювалося у 2002–2014 роках й охоплювало такі етапи науково-педагогічного пошуку.

На першому – *аналітико-констатувальному* (2002–2004 рр.) – здійснено аналіз наукових джерел з досліджуваної проблеми; визначено мету, завдання, об’єкт, предмет, гіпотезу дослідження; розроблено програму і методики експериментальної роботи.

На другому – *концептуально-моделювальному* (2005–2007 рр.) – конкретизовано методики експериментальної роботи, проведено констатувальний етап експерименту; на основі систематизації теоретичного матеріалу побудовано загальний поняттєвий простір базових категорій дослідження.

На третьому – *формувальному* етапі (2008–2012 рр.) – розроблено, впроваджено та експериментально перевірено ефективність авторської моделі системи професійно-педагогічної підготовки студентів університетів з урахуванням інтеграційних процесів у сфері вищої освіти європейських країн.

На четвертому – *завершально-узагальнювальному* етапі (2013–2014 рр.) – систематизовано та оформлено результати дослідження; сформульовано висновки та практичні рекомендації; визначено перспективи подальших наукових пошуків.

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота виконувалася на базі Житомирського державного університету імені Івана Франка, Київського міського педагогічного університету імені Б.Д. Грінченка, Класичного приватного університету (м. Запоріжжя). Під керівництвом автора окремі методики та елементи експерименту було впроваджено в навчальний процес Державного закладу "Луганський національний університет імені Тараса Шевченка", Донецького національного університету, Приватного вищого навчального закладу "Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука".

У дослідно-експериментальній роботі на різних її етапах брало участь 736 студентів (з них студентів педагогічних спеціальностей: ЕГ – 257, КГ – 254; непедагогічних спеціальностей: ЕГ – 175, КГ – 172 особи), 347 фахівців (з них педагогічних спеціальностей – 214, непедагогічних спеціальностей – 133). 61 викладач вищих навчальних закладів.

Наукова новизна і теоретичне значення результатів дослідження.

Уперше: теоретично обґрунтовано концепцію моделювання системи професійно-педагогічної підготовки студентів університетів у контексті європейського освітнього простору; розроблено авторську модель системи професійно-педагогічної підготовки студентів університету в цілому та зміст її функціональних підсистем (зовнішньої, внутрішньої, структурно-змістової та прикладної) у контексті європейських принципів модернізації вищої освіти на основі імітаційного моделювання; здійснено прогностичне

обґрунтування перспектив розвитку системи професійно-педагогічної підготовки студентів університетів; у науковий обіг введено поняття "система професійно-педагогічної підготовки студентів університетів у контексті єдиного європейського освітнього простору" на основі виділення родовидових, партитивних та асоціативних зв'язків.

Удосконалено: процес професійно-педагогічної підготовки студентів університетів; методики обґрунтування результативності системи професійно-педагогічної підготовки студентів університетів; зміст, форми та методи професійно-педагогічної підготовки майбутніх фахівців; локальні технології професійно-педагогічної підготовки студентів університетів.

Уточнено: положення щодо характеристик університетської освіти як чинника поступального розвитку суспільства; змістову інтерпретацію сучасних підходів до підвищення якості професійно-педагогічної підготовки студентів університетів, засвоєння прийомів професійної взаємодії, особистісного самовираження, саморозвитку, професійної та життєвої самореалізації; використання педагогічного інструментарію відповідно до європейських освітніх принципів; зміст поняття "професійно-педагогічна компетентність" з орієнтацією на розвиток творчого потенціалу майбутнього фахівця, забезпечення оптимальних умов для його адаптації в сучасному динамічному суспільстві.

Подальшого розвитку набули: положення системного підходу до розробки педагогічних систем, гуманістичної парадигми освіти як підґрунтя інтеграції професійної та соціально-гуманітарної підготовки майбутніх фахівців; тлумачення сутності базових понять дослідження; зміст професійно-педагогічної підготовки студентів університету з урахуванням особливостей майбутньої практичної діяльності.

Практичне значення дослідження визначається тим, що створено навчально-методичний комплекс професійно-педагогічної підготовки студентів університетів для спеціальностей 6.010106 – соціальна педагогіка, 6.030103 – практична психологія, 6.030102 – психологія та ін. у контексті вимог єдиного європейського освітнього простору; підготовлено методичні рекомендації, інструктивно-методичні матеріали до викладання курсу "Педагогіка", "Історія педагогіки", "Етнопедагогіка", "Вища освіта України та Болонський процес" та ін. за кредитно-модульною системою навчання, в яких окреслено сучасні підходи до вивчення відповідних курсів; розроблено та апробовано програму дослідження професійно-педагогічної компетентності, яка може бути використана з метою аналізу результативності професійно-педагогічної підготовки студентів, випускників вищих навчальних закладів та фахівців різних профілів. Матеріали дослідження можуть використовуватися в процесі підготовки майбутніх фахівців різних спеціальностей, а також у ході викладання курсів "Педагогіка", "Лікувальна педагогіка", "Військова педагогіка",

"Історія педагогіки", "Країнознавство" та інших дисциплін, у науково-дослідній роботі студентів, магістрантів, аспірантів та в системі підвищення кваліфікації педагогічних працівників.

Упровадження результатів дослідження здійснювалося у навчально-виховному процесі вищих навчальних закладів, зокрема: Житомирського державного університету імені Івана Франка (довідка № 1/126 від 19.02.2014 р.), Луганського національного педагогічного університету імені Тараса Шевченка (довідка № 1/2427 від 16.12.2005 р.), Донецького національного університету (довідка № 1234/0126/6.6.0 від 23.12.2005 р.), Приватного вищого навчального закладу "Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука (довідка № 153 від 25.06.2008 р.), Київського міського педагогічного університету імені Б.Д. Грінченка (довідка № 9-н від 23.02.2009 р.), Класичного приватного університету (м. Запоріжжя) (довідка № 2460 від 20.12.2013 р.). Розроблені інформаційні матеріали (навчальні плани, програми, інструктивно-методичні матеріали тощо) використовуються при викладанні лекційних та практичних курсів з дисциплін педагогічного циклу ("Педагогіка", "Історія педагогіки", "Вища освіта і Болонський процес", "Лікувальна педагогіка" тощо); у ході педагогічної практики студентів та магістрантів, наукової практики магістрантів; у процесі підготовки кваліфікаційних робіт магістрів та бакалаврів.

Особистий внесок дисертанта. У колективній монографії "Модернізація освіти України у контексті євроінтеграційних процесів: історико-педагогічний аспект" автору належить вступ та параграф 1.2 "Історичні аспекти становлення розвитку університетської освіти" (2,2 др. арк.); у колективній монографії "Професійно-педагогічна освіта: сучасні концептуальні моделі та тенденції розвитку" (2006) – параграф 1.3 "Модель системи професійно-педагогічної підготовки студентів університетів у контексті вимог єдиного освітнього простору" (1 др. арк.); у колективній монографії "Професійно-педагогічна освіта: сучасні концептуальні моделі та тенденції розвитку" (2008) – параграф 1.3 "Теоретичні засади моделі системи професійно-педагогічної підготовки студентів університетів у контексті вимог єдиного освітнього простору" (1,2 др. арк.); у колективній монографії "Професійна освіта: інноваційні технології та методики" – параграф "Інноваційні засади модернізації вітчизняної вищої освіти у контексті євроінтеграційних процесів" (0,64 др. арк.); у колективній монографії "Професійна педагогічна освіта: акме-синергетичний підхід" – параграф 2.3 "Волинський ліцей: акме-історичні чинники становлення вітчизняної університетської освіти" (0,5 др. арк.); у колективній монографії "Професійна педагогічна освіта: компетентнісний підхід" – параграф 1.5 "Європейський вимір української освіти" (0,6 др. арк.); у колективній монографії "Теоретичні і прикладні аспекти розвитку креативної освіти у вищій школі" – параграф 3.3 "Особливості професійно-педагогічної підготовки

студентів університетів: креативний підхід" (0,6 др. арк.); у колективній монографії "Професійна педагогічна освіта: особистісно орієнтований підхід" – параграф 1.5 "Педагогічний аспект фахової підготовки у класичних університетах у контексті імперативів європейської освітньої моделі" (0,6 др. арк.); у колективній монографії "Інноваційність ідей А.С.Макаренка в педагогіці ХХІ століття" – параграф 6.3 "Досвід вивчення педагогічної спадщини А.С.Макаренка крізь призму євроінтеграційних процесів" (1 др. арк.); в енциклопедичному виданні "Вища освіта і наука України: історія, сьогодення та перспективи розвитку. Житомирська область" – розділ 5.1 "Рівний доступ до якісної освіти" (3 др. арк.). Особистий внесок здобувача в опублікованій у співавторстві з О.А.Чемерис статті "До проблеми підвищення якості вищої освіти в контексті вимог європейського освітнього простору" полягає у визначенні загальної концепції розгляду окресленої проблеми, а також загальних положень проблеми якості освіти.

На захист виносяться.

1. Концепція побудови моделі системи професійно-педагогічної підготовки студентів університетів, яка комплексно відображає її теоретико-методологічні засади і враховує наукові підходи, представлені на філософському, загальнонауковому, конкретно-науковому рівнях. В основу моделювання авторської системи в умовах європейського освітнього простору покладено поняття "багаторівневої моделі" (сендвіч-модель – СМ) як такої, що складається з багатофункціональних підсистем.

2. Модель системи професійно-педагогічної підготовки студентів університетів, що включає такі функціональні підсистеми: *зовнішню або загальноєвропейську; внутрішню або національну; структурно-змістову або інституціональну; локальну або прикладну*. Зміст її конструктів відповідає системним характеристикам досліджуваного явища, складається з елементів та зв'язків між ними, сконструйованих з урахуванням загальної концепції наукового пошуку, забезпечує формування професійно-педагогічної компетентності майбутнього фахівця.

3. Навчально-методичний комплекс, що використовувався для впровадження авторської моделі системи професійно-педагогічної підготовки студентів університетів на загальнодержавному, національному, регіональному рівнях, а також у конкретних вищих навчальних закладах, для студентів університетів спеціальностей 6.010106 – соціальна педагогіка, 6.030103 – практична психологія, 6.030102 – психологія та ін. у контексті вимог єдиного європейського освітнього простору. Він включає такі документи і матеріали: навчальні плани, що визначають перелік та обсяг навчальних дисциплін у кредитах ECTS, послідовність вивчення дисциплін, форми проведення навчальних занять та їх обсяг, графік навчального процесу, форми поточного і підсумкового контролю; робочі навчальні

програми; навчально-методичні посібники, інструктивно-методичні матеріали, індивідуальні рейтингові книжки тощо.

Апробація результатів дисертації відбувалася шляхом публікацій наукових праць, доповідей, повідомлень на наукових конференціях різного рівня, зокрема, *міжнародних*: "Акмеологія в системі наук: якість освіти спеціаліста" (Санкт-Петербург, 2002), "Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми" (Вінниця, 2002), "Науково-дослідна робота студентів: аспект формування особистості майбутнього вченого, фахівця вищої кваліфікації" (Запоріжжя, 2002), VII Царскосельських читаннях (Санкт-Петербург, 2003), "Акмеологія – наука XXI століття" (Київ, 2005, 2007), "Tempus Information Day" (Київ, 2005), "Акмеологічна теорія і технології якості освіти" (Санкт-Петербург, 2007), "Професійне становлення особистості: проблеми і перспективи" (Хмельницький, 2007), "Шляхи розвитку духовності та професіоналізму за умов глобалізації ринку освітніх послуг" (Вінниця, 2007), "Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, досвід, проблеми" (Вінниця, 2008), "Парадигма Творення в сучасній науці: на шляху до інтегрованого суспільства" (Острог, 2008), "Акмеопродуктивність та якість фундаментальної освіти" (Санкт-Петербург, 2009), "Проблеми освіти у Польщі та в Україні в контексті процесів глобалізації та євроінтеграції" (Київ-Житомир, 2009), "Інтеграція системи безперервної освіти України в Європейський освітній простір: стан, проблеми, перспективи" (Чернівці, 2009), "Paradygmaty Oświatowe i edukacja nauczycieli" (Варшава-Краков, 2010), "Закони творення духовного продукту" (Санкт-Петербург, 2011), "Культурно-історична спадщина Польщі та України як чинник розвитку полікультурної освіти" (Київ-Хмельницький, 2011), "Становлення особистості професіонала: перспективи й розвиток" (Одеса, 2012, 2013), "Духовна культура особистості: виклики XXI століття" (Вінниця, 2012), "Якість освіти – результат застосування акмеологічної теорії, технологій, вимірів" (Санкт-Петербург, 2013), "Інноваційні підходи до виховання студентської молоді у вищих навчальних закладах" (Житомир, 2014 р.); *всеукраїнських*: "Професіоналізм педагогічних кадрів: сучасні підходи, концепції, досвід" (Ніжин, 2002), "Діяльність навчального закладу як умова розбудови освітнього простору регіону" (Чернігів, 2004), "Інформаційні технології та інноваційні методики навчання майбутніх фахівців: методологія, досвід, проблеми" (Вінниця, 2004), "Сучасні тенденції та перспективи розвитку освіти і науки у вищих навчальних закладах України" (Хмельницький, 2006), "Тенденції розвитку професійно-педагогічної освіти в Україні і за кордоном" (Житомир, 2006), "Професійна підготовка вчителів в умовах упровадження кредитно-модульної системи" (Київ, 2007), "Шляхи і методи забезпечення подальшого творчого зростання обдарованої молоді" (Житомир, 2008),

"Проблема формування ціннісних орієнтацій навчальної діяльності учнів загальноосвітніх закладів у контексті сучасних вимог до освіти" (Житомир, 2008), "Розвиток дослідницьких здібностей обдарованих дітей та молоді" (Житомир, 2011), "Професійна підготовка фахівців соціально-педагогічної сфери в умовах інтеграції України до європейського освітнього простору" (Ніжин, 2012), "Модернізація вищої освіти в Україні та за кордоном" (Житомир, 2014); *всеукраїнських* науково-методичних семінарах з міжнародною участю "Модернізація вищої освіти у контексті євроінтеграційних процесів" (Житомир, 2007), "Інформаційно-комунікаційні технології у сучасному освітньому просторі" (Кременець, 2011); *регіональних*: "Іван Огієнко і розвиток національної освіти, науки і культури" (Житомир, 2002), XII науково-методичній конференції Житомирського військового інституту радіоелектроніки імені С.П. Корольова (Житомир, 2003), XIII науково-методичній конференції Житомирського військового інституту радіоелектроніки імені С.П. Корольова (Житомир, 2005), "Проблеми підвищення якості знань учнів у контексті євроінтеграційних процесів" (Новоград-Волинський, 2006), Четвертій науково-практичній конференції молодих учених, магістрів, студентів "Психолого-педагогічні та культурологічні засади формування особистісної спрямованості студентської молоді: суспільство, професія, сім'я" (Житомир, 2007), "Проблеми застосування акметехнологій у навчальному процесі загальноосвітніх закладів" (Житомир, 2012), "Акмеологічна технологія успішного виховання, навчання і розвитку суб'єктів освітнього процесу" (Новоград-Волинський, 2012), "Акмеологічні засади особистісного розвитку суб'єктів освітнього процесу" (Радомишль, 2012), "Україна і Болонський процес" (Житомир, 2013), а також методологічних, науково-методологічних семінарах викладачів вищої школи.

Публікації. Основний зміст дослідження висвітлено в 76 публікаціях: 10 монографіях (1 – одноосібна, 9 – розділи в колективних монографіях), 1 енциклопедичному виданні, по 2 розділи у 3-х навчальних посібниках, 6 одноосібних методичних посібниках, 24 одноосібних статтях у провідних наукових фахових виданнях України, 13 статтях у міжнародних виданнях, 26 статтях та 11 тезах у збірниках наукових статей. Загальний обсяг становить 86,8 др. арк.

Кандидатська дисертація на тему "Організація самоосвітньої діяльності майбутніх учителів у процесі вивчення предметів педагогічного циклу" (спеціальність 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти) захищена у 2001 році в Інституті педагогіки і психології професійної освіти АПН України. Її матеріали в тексті докторської дисертації не використовувалися.

Структура дисертації зумовлена логікою дослідження і складається зі вступу, п'яти розділів, висновків до них, загальних висновків, списку використаних джерел (648

найменувань, з яких 19 іноземною мовою). Робота містить 10 додатків на 115 сторінках. Загальний обсяг дисертації складає 583 сторінки, основний її зміст викладено на 400 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність і доцільність дослідження обраної проблеми, визначено його мету, завдання, об'єкт, предмет, гіпотезу; розкрито наукову новизну, теоретичне і практичне значення; висвітлено відомості про апробацію та впровадження результатів у практику діяльності вищих навчальних закладів.

У **першому** розділі – "Теоретико-методологічні засади дослідження проблеми університетської педагогічної освіти" – викладено характеристику професійно-педагогічної підготовки студентів університетів як міждисциплінарної проблеми на рівні загальнофілософської, загальнонаукової, конкретно-наукової методологій, проведено семантичний аналіз категорії "система професійно-педагогічної підготовки студентів університетів" у контексті єдиного європейського освітнього простору; визначено роль педагогіки як науки та навчальної дисципліни у підготовці фахівців нової формації.

З'ясовано, що *філософія* гармонізує всі типи ставлення людини до дійсності – теоретичні й практичні, пізнавальні й ціннісні, соціальні й екзистенціальні. Подібне узгодження є необхідною умовою світорозуміння і світотворення, які мають всезагальне значення і ціннісні пріоритети, визначають на засадах гуманістично спрямованої парадигми необхідність особистісного самовираження, самоствердження людини, можливість найбільш повно й адекватно відповідати природі людського "Я".

На *загальнонауковому рівні* дослідження системи професійно-педагогічної підготовки студентів університетів використано ряд підходів, з позиції яких найбільш повно представлено проблемність та концептуальне наповнення досліджуваного феномену, екстраполяцію системи ідей визначеного наукового напрямку на предмет дослідження. Так, базові положення *системного підходу*, в основу якого покладено системність об'єктів реального світу та системність мислення суб'єктів, визначено теоретичним підґрунтям вивчення досліджуваного явища. У такому контексті системний підхід, реалізація якого здійснюється на основі системного аналізу і синтезу, дозволяє не тільки детально розглянути загальне і часткове систем будь-яких типів та видів, але й проектувати, моделювати нові системи, формувати механізми їх цілеспрямованого функціонування та розвитку. Ефективність від застосування системного підходу проявляється у проникненні нових ідей та принципів у сучасне наукове мислення, що, в цілому, відповідає комплексному завданню дослідження – модернізації системи професійно-педагогічної підготовки студентів університетів.

Потреба вдосконалення та модернізації, стимулювання не тільки розвитку, але й саморозвитку за умови нелінійності перебігу відповідних процесів, що так чи інакше супроводжуються певними кризами, визначили необхідність розгляду системи професійно-педагогічної підготовки студентів університетів на засадах *синергетичного підходу*. Ключовим для виявлення результативності вирішення проблеми визнано використання *компетентнісного підходу*, оскільки освітнє середовище європейських країн характеризується елементарними структурними компонентами системи професійно-педагогічної підготовки студентів університетів через професійно-педагогічну компетентність майбутніх фахівців як результату підготовки у відповідних типах вищих навчальних закладів.

Конкретно-науковий рівень методології дослідження системи професійно-педагогічної підготовки студентів університетів представлено підходами, що визначають особливості конструювання досліджуваного явища. Актуалізація освітніх цілей, пов'язаних з модернізацією системи вищої освіти, у контексті досліджуваної проблеми ґрунтується на впровадженні *поліпарадигмального підходу* та реалізується шляхом використання когнітивної, діяльнісної, гуманістичної парадигм.

У розділі доведено, що стан самодетермінованого руху, спрямованого на впорядкування (самоорганізацію) досліджуваної системи з метою досягнення максимального за тих чи інших умов рівня розвитку – "акме" (вершини), зумовлює необхідність застосування на цьому рівні *акмеологічного підходу*. Зазначене забезпечує окреслення закономірних зв'язків між рівнями продуктивності освітніх систем, окремих навчальних закладів, викладачів та мірою розвитку професійно-педагогічної компетентності випускників університетів у ході майбутньої професійної діяльності; побудову індивідуальної траєкторії досягнення професіоналізму фахівцями різних галузей господарства на основі реалізації поетапної технології. За таких умов у ході експериментальної роботи використано два його напрями: розгляд вершинних, найбільш вагомих проявів реалізації розвитку університетської освіти, її традицій та діючих чинників у поєднанні з історичним підходом, що складає підґрунтя модернізації вищої школи на сучасному етапі розвитку суспільства; виділення пріоритетів функціонування освітніх систем якості освіти, яке забезпечує процес прогнозування продуктивних результатів освітніх послуг.

Аналіз термінологічного апарату, розкриття сутності досліджуваних педагогічних явищ на основі виявлення, уточнення змісту та характеристики термінів, що їх позначають, встановлення взаємозв'язків між ними, субординації, місця в загальному поняттєвому апараті теорії, на базі якої реалізується дослідження, здійснено на основі використання *термінологічного підходу*.

Наголошено, що вдосконалення якості підготовки майбутнього фахівця залежить від створення реальних умов для засвоєння і закріплення необхідних знань, формування вмій і навичок у навчанні, а результативність – від усвідомлення студентами сутності й різноманітності

функцій процесу професійного становлення та їх інтеграції в теоретичній і практичній площинах майбутньої професійної діяльності. Суттєвою ознакою оновлення системи професійно-педагогічної підготовки студентів університетів визнано її технологізацію, підґрунтям якої є реалізація *технологічного підходу*.

Проектування навчального процесу з орієнтацією на професійну діяльність забезпечує в межах досліджуваної проблеми орієнтацію професійно-педагогічної підготовки на конкретну професійну діяльність шляхом розв'язання професійно орієнтованих практичних завдань, визначає необхідність застосування положень *професіографічного підходу*.

На основі аналізу базових понять дослідження, проведеного шляхом їх поєднання *родовидовими* (порівняльна характеристики), *партитивними* (розгляд понять у межах однієї ієрархічної системи) та *асоціативними* (визначення природи відносин між поняттями у межах однієї системи) зв'язками, сформульовано базове поняття дослідження – *система професійно-педагогічної підготовки студентів університетів у площині єдиного європейського освітнього простору*, що розглядається як певна цілісна множина взаємопов'язаних елементів, завдяки якій на високому науковому рівні реалізуються завдання гуманізації фахової (фундаментальної) складової університетської освіти.

Доведено, що педагогіка як наука і навчальна дисципліна є не тільки засобом збереження культури і виробництва, але й розв'язує завдання формування професійно значущих якостей особистості, які підвищують рівень її соціальної успішності, конкурентоспроможності на європейському ринку праці, відповідальності за результати професійної діяльності, особистісного саморозвитку.

У **другому** розділі – "Філософія університетської освіти в її історичному розвитку" – представлено результати історико-педагогічного аналізу становлення і розвитку європейської та вітчизняної університетської освіти як джерела прогресивних ідей, що є підґрунтям її модернізації на сучасному етапі та підвищення якості підготовки фахівців різних галузей господарства.

З урахуванням результатів теоретичних узагальнень виявлено витоки університетської освіти. З'ясовано, що у Давні часи склалися умови для створення університетів: відкрито перші заклади підвищеного типу (Академія, Лікей та ін. – Давня Греція); винайдено організаційні форми їх функціонування (форум), спосіб навчання латиною; остаточно сформовано програми семи вільних мистецтв (Давній Рим).

Обґрунтовано, що в епоху Середньовіччя (X-XI ст.) відбулося накопичення унікального духовного досвіду, який став підґрунтям культурного піднесення суспільства у наступні століття на тлі поєднання прогресивного світоглядних концепцій (вироблення власного погляду на світ, на місце людини у ньому) та змін економічного характеру (інтенсивний

розвиток феодальних відносин, а також міст як культурних осередків). Цей період ознаменувався *відкриттям навчальних закладів університетського типу* – особливих соціальних інститутів, що здійснили справжній переворот у повсякденному та духовному житті європейців. У цей час університет як просторово-часовий освітній континуум став продуктом та досягненням європейської цивілізації, культурним символом позачасового і транснаціонального змісту. Вивчення історії становлення і розвитку ідеї університетської освіти, в якій фактично закладено місію університету – сукупність уявлень про основоположні цінності, цілі та простір розвитку освітньої установи, про її призначення для суспільства, держави, людини, визначено змістоутворювальним ядром університетської ідеї.

Університет *в історичному контексті* розглянуто: як інтелектуальну корпорацію, об'єднання викладачів та студентів, що відрізняється відкритістю, наднаціональним характером, оскільки простором його впливу є не окремий регіон, а весь світ; в *організаційному* – як результат об'єднання різних за типом вищих навчальних закладів, основним призначенням яких є здобуття людиною "сукупності" всіх видів знань, що й символізує органічну цілісність самої науки. До основних принципів, що притаманні університету незалежно від історичної епохи і характеру її розвитку, віднесено: повноту пропонованого в університеті наукового знання; дух свободи творчості в процесі викладання та навчання; здатність університету до самооновлення шляхом підготовки викладачів та вчених.

Зазначено, що університетами пройдено дві стадії: доінституційну та інституційну, що характеризувалися соціально значущими функціями, відповідними суб'єктами освіти, сталими організаційними відносинами, соціальними цінностями, нормами поведінки людей у межах окресленого соціального інституту. Виокремлено дві базові соціально-історичні моделі університету: середньовічний університет – доінституційний етап; класичний університет – інституційний етап, розвиненої стадії якого університетська освіта досягла на початку XIX ст. Зміна ціннісних орієнтацій в епоху Відродження, Нового часу, Просвітництва призвела до формування нових ідеалів освіти, що відповідало вимогам часу.

На основі аналізу історико-педагогічних джерел виявлено взаємозв'язок інституційної стадії розвитку університетської освіти і моделі класичного університету, у межах якої чітко окреслюються її чотири основні концепції: наполеонівська (французька), гумбольдівська (німецька), ньюманівська (англійська) і американська.

Виявлено особливості педагогічної підготовки фахівців у перших європейських університетах, що створювалися з метою організації регулярної підготовки вчителів граматики, риторики, логіки. Саме їх діяльність стала першим кроком у ліквідації масової неграмотності населення Європи. За таких умов викладацька діяльність розглядалася як

особлива мистецька дія, до якої готували всіх студентів.

Характеристику вітчизняної вищої освіти здійснено крізь призму діяльності перших вітчизняних закладів підвищеного типу та перших університетів. Доведено, що з початку XIX ст. університети стають першими вищими навчальними закладами, в яких здійснювалася цілеспрямована професійна підготовка майбутніх учителів. З'ясовано, що з 1850 р. вона набула нової інтерпретації у зв'язку із заснуванням кафедр педагогіки замість кафедр філософії. У 1850–1863 рр. *педагогіка вперше набуває статусу окремої навчальної дисципліни*, стає обов'язковою для всіх студентів – майбутніх учителів. На історико-філологічному факультеті включається до обов'язкових дисциплін вивчення.

У сучасному контексті державотворення модель вітчизняної університетської освіти поєднує навчальну, наукову й виховну складову, реалізуючи триєдине завдання "гумбольдтівської моделі" університету. З'ясовано, що за останні роки заклади університетського типу набувають статусу центрів підготовки педагогічних кадрів.

У **третьому** розділі – "Вища освіта в умовах глобалізаційних та інтеграційних процесів" – охарактеризовано інтеграційний контекст реформування вищої освіти, передумови транснаціональних перетворень у цій сфері, архітектуру її європейських реформ, окреслено стратегічні напрями реформування.

Відповідно до теорії інтеграції в освіті *інтеграцію* розглянуто як *спосіб* пізнання, аналізу та *перетворення* дійсності шляхом забезпечення цілісності освітнього процесу, відповідних систем і всієї освіти. Перспективним напрямом перетворення освітньої галузі визначено *реформування*, що віддзеркалює базові тенденції світового розвитку та перенесення акцентів щодо застосування джерел і визначення рушійних сил соціально-економічного прогресу з матеріальної в інтелектуальну сферу, а одним із шляхів реформування вищої освіти, в тому числі і вітчизняної, визнано її приєднання до Болонського процесу.

На основі аналізу становлення університету як соціального інституту доведено, що започатковані Болонським університетом ініціативи є закономірними, оскільки саме тут закладалися перші ознаки європейської інтеграції: основним засобом цього процесу в IX ст. стало вивчення римського права, а його історичним тлом – передболонський етап, що тривав від періоду початкового осмислення необхідності об'єднання до фактичного початку загальноєвропейської структурної реформи вищої освіти (1949–1999 рр.).

Базовими критеріями та стандартами у сфері формування спільного освітнього і наукового простору у масштабах усього континенту визнано якість знань, двоступеневу структуру вищої освіти та систему перезарахування кредитів ECTS.

У розділі зазначено, що ключовим вектором євроінтеграційних процесів в освіті є

підвищення рівня її якості. Враховуючи міждисциплінарний статус, якість освіти розглянуто: як *філософську* категорію, що акумулює засади освітньої політики держави на певному етапі її розвитку й головні стратегічні лінії становлення національної системи освіти в контексті світових тенденцій; як *соціальну* категорію, що відображає суспільні ідеали освіченості та окреслює загальну мету освіти в законодавчо окреслених й нормативно закріплених державних стандартах; як *категорію управління* – визначає стратегії впливу на певні показники функціонування системи освіти й можливі напрями її змін та розвитку; як *педагогічну* категорію, що є квінтесенцією сутності поняття, процедур діагностування, аналізу явищ і властивостей суб'єктів освітнього процесу. У цьому сенсі вона має відповідати особистісній і суспільній меті, політичній стратегії розвитку в контексті вітчизняних і світових тенденцій, закономірностям менеджменту освіти на всіх рівнях управління – державному, регіональному, муніципальному, локальному, особистісному тощо.

Проаналізовано багатоцільовий характер упровадження дворівневої структури, що є шляхом вдосконалення якості вищої освіти; засобом створення міжнародних стандартів освітніх програм, розширення діапазону визнання (зокрема, за рахунок більш глибокого знання національних освітніх систем), посилення прозорості систем вищої освіти та застосування таких механізмів, як ECTS та *Diploma Supplement*. Її упровадження сприяє: розвитку порівняльних (компаративних) досліджень; інтенсифікації мобільності студентів, викладачів та дослідників; наближенню систем освіти, поглибленню їх сумісності та інтеграції; формуванню певних еталонних структур (дво- або трирівневих); міжнародному працевлаштуванню випускників; розробці навчально-методичного забезпечення навчальних дисциплін з орієнтацією на європейський вимір; уведенню міжнародного контенту в освітні програми.

Важливим принципом європейської вищої освіти визнано вимірювання академічних досягнень студентів у вигляді залікових (кредитних) одиниць. Основною метою Європейської системи перезарахування кредитів (ECTS) є надання можливості вивчення дисциплін за вибором і реалізації індивідуальних освітніх траєкторій навчання. З'ясовано, що багатоцільовий характер ECTS характеризується тим, що вона є: *механізмом* гармонізації діяльності різних освітніх структур; *засобом* переведення (передачі) та накопичення кредитів, зміни профілів навчання, переходу із неуніверситетського сектора вищої освіти в університетський; *інструментом* внутрішньодержавної та міжнародної мобільності студентів; *каталізатором* реорганізації внутрішніх структур університетів з метою усунення перешкод для поглиблення міждисциплінарної побудови освітніх програм; *умовою* проектування освітніх стандартів, програм та навчальних планів за модульним принципом

(як певне вираження автономії ВНЗ та їх абсолютної цінності – академічної свободи); *способом* подолання перевантаження студентів та розширення їх можливостей щодо формування індивідуальних навчальних планів; *фактором* побудови універсальних систем контролю якості вищої освіти, уніфікації оцінних систем, що використовуються ВНЗ; *методологічним підґрунтям* проектування та ідентифікації професійних профілів підготовки та результатів освіти у контексті їх компетентнісного вираження; *шляхом* надання більш широкого доступу випускникам до європейських ринків праці; *спонукальним чинником* освоєння викладачами сучасними методами викладання; *спільним знаменником* кваліфікацій; *фрагментом* взаємного доповнення та посилення освітнього потенціалу навчальних програм, що пропонуються ВНЗ у межах ЄС.

Кредитно-модульну технологію навчання розглянуто як дієвий механізм упровадження ECTS та цілісний алгоритм ефективного оволодіння майбутніми фахівцями знаннями та вміннями. За таких умов реалізуються структурно-інтегровані освітньо-професійні програми, представлені в кредитних вимірах; відбувається свідомий самостійний вибір студентами навчальних дисциплін, що уможливує максимальне докладання інтелектуальних зусиль для їх засвоєння за модульним принципом. Змістову інтерпретацію ECTS використано у ході розробки системи професійно-педагогічної підготовки студентів університетів.

Ураховуючи неоднозначність сучасних інтеграційних процесів у галузі освіти, доведено їх прогностичне значення, зокрема, у контексті протистояння негативним тенденціям в її розвитку. Останнє передбачає осмислення ціннісно-цільових установок навчання і виховання, орієнтованих не стільки на сучасність, але й на майбутнє, що виключає можливість їх механічного застосування без урахування реалій розвитку сучасної освіти та швидкого зростання темпів її перетворень для вирішення ключового питання – забезпечення світоглядного переосмислення способів оволодіння гуманістично орієнтованим знанням в умовах сучасного цивілізаційного розвитку.

У **четвертому** розділі – "Концепція моделювання системи професійно-педагогічної підготовки студентів університетів в умовах євроінтеграційних процесів в освіті" – теоретично обґрунтовано побудову системи університетської педагогічної освіти з урахуванням основних положень теорії систем у вигляді моделі.

В основу моделювання системи професійно-педагогічної підготовки студентів університетів з урахуванням євроінтеграційних процесів покладено поняття "багаторівневої моделі" як такої, що охоплює низку багатофункціональних підсистем (сендвіч-модель – СМ). Модель системи професійно-педагогічної підготовки студентів університету представлено на основі виокремлення певних функціональних підсистем:

- *зовнішньої або загальноєвропейської*, що являє собою систему вищої освіти Європи та враховує характер соціального середовища, соціальних умов, які ґрунтуються на багатовимірності та варіативності історичного розвитку університетської освіти, його альтернативності і, водночас, безповоротності еволюційного руху;

- *внутрішньої або національної*, що відображає напрями інтеграційних реформ вищої освіти в Україні, зберігає стратегічний характер та фактично визначає коло питань щодо гармонізації та нормативно-правового забезпечення цієї галузі з урахуванням необхідності створення умов для індивідуального розвитку людини, її соціалізації, самореалізації;

- *структурно-змістової або інституціональної*, що характеризує цілісність професійно-педагогічної підготовки в навчальному закладі на основі спеціально підібраної, чітко окресленої, певним чином згрупованої системи елементів, які пов'язані між собою механізмом обміну сигналами (вхідними і вихідними) та спрямовані на отримання певного очікуваного результату – сформованості професійно-педагогічної компетентності студентів університетів (рис. 1);

- *локальної або прикладної*, яка передбачає врахування орієнтирів щодо входження в європейській освітній і науковий простір: кадрове забезпечення навчального процесу; оновлення змісту професійно-педагогічної підготовки; упровадження кредитно-модульної системи до побудови змісту освіти, запровадження об'єктивного контролю знань – як важливого засобу підвищення якості підготовки майбутніх фахівців.

Доведено, що саме така модель дає можливість реалізувати структурну реформу європейської вищої школи на етапі переходу до суспільства знань, оскільки вона сама (реформа) як загальносистемне явище є багаторівневим процесом (циклом реформ) загальноєвропейського, національного (державного), інституціонального (навчальні заклади) характеру.

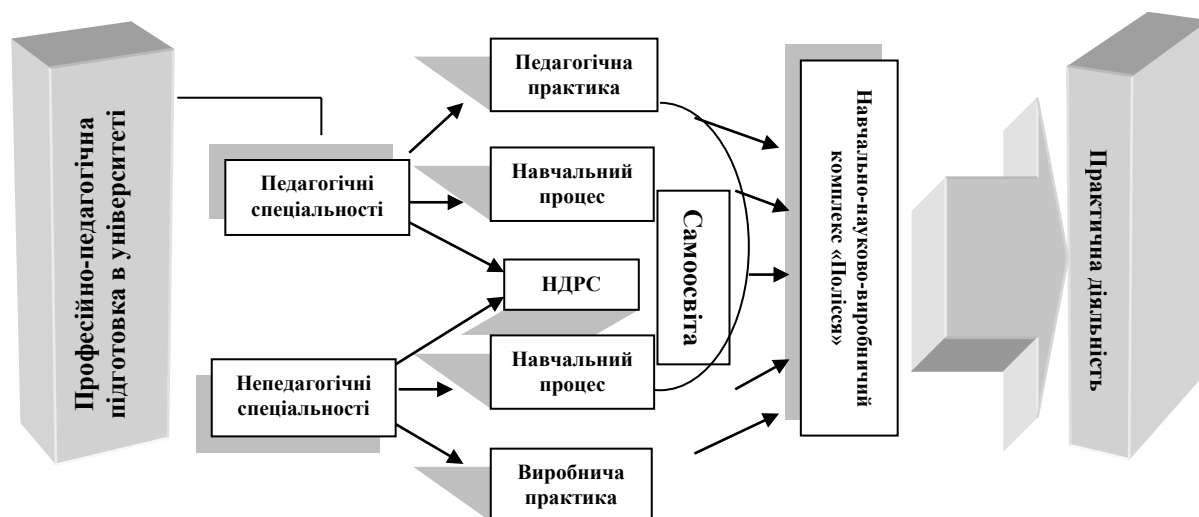

Рис. 1. Структурно-змістова підсистема моделі системи професійно-педагогічної підготовки студентів університетів.

Спираючись на концепцію дослідження запропоновано *технологію впровадження авторської моделі системи професійно-педагогічної підготовки студентів університету*. Ураховуючи мету і завдання експериментальної роботи, технологію представлено у вигляді цілісної, системної сукупності сучасних суспільних вимог до якості підготовки висококваліфікованого фахівця, дій конкретного навчального закладу, відповідного загального алгоритму, що забезпечує його перехід від навчальної діяльності до професійної, трансформацію мотивів шляхом оволодіння спеціально розробленим на кредитно-модульній основі змістом навчальних дисциплін, реалізованим у відповідних формах, методах та локальних педагогічних технологіях (рис. 2).

Організаційною основою впровадження технології визначено мету, яка в методиці експериментальної роботи представлена ієрархією цілей та визначає процес цілеутворення на чотирьох рівнях: I – *невербальної діяльності викладача* (накопичення та систематизації невербального досвіду); II – *вербальної діяльності викладача* (розробка навчально-методичного забезпечення на основі кредитно-модульної технології, навчально-орієнтувальна робота); III – *вербальної діяльності студентів* (відтворення знань у практичних уміннях у ході навчальної діяльності); IV – *невербальної діяльності студентів* (відтворення знань та навичок невербального характеру, прояв властивостей та якостей особистості перспективного характеру в межах структурних компонентів інституціональної оболонки).

Зазначено, що на рівні *невербальної діяльності викладача* відбувається формування педагогічних кадрів на відповідних засадах, що передбачає здобуття базової освіти, накопичення

досвіду педагогічної роботи шляхом перенесення базової освіти у площину практичної діяльності, підвищення рівня кваліфікації – стажування, навчання в аспірантурі та докторантурі, результатом якого є формування науково-педагогічного персоналу вищого навчального закладу

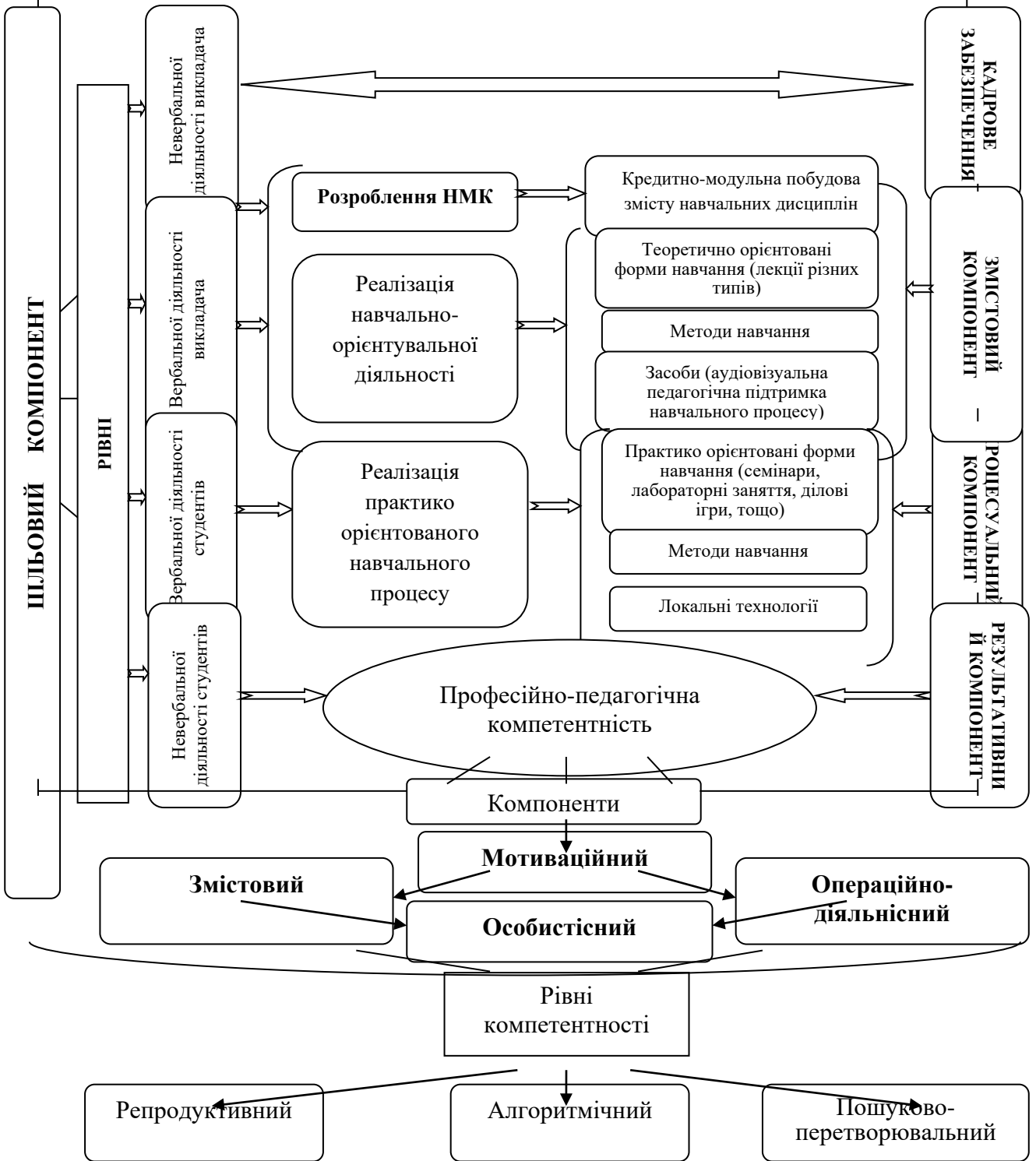

Рис. 2. Технологія впровадження моделі системи професійно-педагогічної підготовки студентів університетів.

Базовими напрямками діяльності викладача на рівні його вербальної діяльності за таких умов

є:

1) розробка пакету навчально-методичного комплексу (НМК), що включає: нормативні документи і матеріали (навчальні плани, що визначають перелік та обсяг навчальних дисциплін у кредитах ECTS); послідовність вивчення дисциплін, форми проведення навчальних занять та їх обсяг; графік навчального процесу, форми поточного і підсумкового контролю; робочі навчальні програми; навчально-методичні посібники; інструктивно-методичні матеріали, індивідуальні рейтингові книжки тощо;

2) навчально-орієнтувальна робота або викладання навчальних дисциплін, що передбачає застосування теоретично орієнтованих форм навчального процесу – різних типів лекцій, кожна з яких несе певне навчальне навантаження (інформаційна, проблемна, лекція-дискусія, лекція-бесіда, лекція з розбором конкретних навчальних ситуацій, лекція-діалог, лекція із застосуванням техніки зворотного зв'язку, лекція-консультація, лекція-презентація та ін.), що реалізуються завдяки використанню комплексу відповідних методів навчання.

У ході впровадження авторської технології вихід на властивості та якості особистості як ключової складової професійно-педагогічної компетентності відбувається на цільовому *рівні вербальної діяльності студентів*; практико-орієнтованим підґрунтям досягнення зазначеної мети є оволодіння ними локальними навчальними технологіями. За таких умов процесуальна сторона відображає рівень володіння студентами комплексом педагогічних, загальнопедагогічних умінь, ключових умінь надпредметного характеру, забезпечує формування властивостей та якостей особистості актуального характеру, які набувають перспективної трансформації на рівні невербальної діяльності студентів.

Рівень *невербальної діяльності студентів* характеризується відтворенням знань, умінь і навичок невербального характеру, проявом властивостей та якостей особистості перспективного спрямування в межах структурних компонентів інституціональної оболонки. Його результативність підтверджує ефективність застосування авторської технології.

У **п'ятому** розділі – "Експериментальна перевірка ефективності системи професійно-педагогічної підготовки студентів університету в контексті єдиного європейського освітнього простору" – представлено програму і методику дослідно-експериментальної роботи щодо визначення ефективності професійно-педагогічної підготовки студентів університетів. Окреслено етапи й комплекс взаємопов'язаних методів організації експериментальної роботи, проаналізовано сучасний стан досліджуваної проблеми у ході професійної діяльності фахівців педагогічних та непедагогічних спеціальностей, представлено результати впровадження в навчальний процес університетів розробленої авторської моделі та доведено її ефективність. Обґрунтовано перспективи розвитку системи професійно-педагогічної підготовки студентів університетів у контексті інтеграційних процесів у сфері вищої освіти європейських країн.

В основу нової парадигми професійної підготовки фахівців покладено її спрямованість не лише на забезпечення високого рівня їх кваліфікації, але й забезпечення формування професійно значущих якостей особистості, що зумовлюють їх соціальну успішність, конкурентоспроможність, відповідальність за результати професійної діяльності тощо. Відповідно до компетентнісного підходу образом досліджуваного явища обрано *професійно-педагогічну компетентність майбутніх фахівців* – результат підготовки в університетах, яку шляхом теоретичних узагальнень у межах спорідненого поняттєвого простору (компетентність, компетенція, професійна компетентність) охарактеризовано як складний системний психологічний феномен, що включає ціннісно-змістові орієнтації особистості, систему професійно-значущих знань, умінь та алгоритмів дій, що впливають на успішність майбутньої професійної (фахової) діяльності.

У результаті компонентно-структурного аналізу обґрунтовано компоненти професійно-педагогічної компетентності студента університету / фахівця: *мотиваційний* (бажання здійснювати певну діяльність); *змістовий* (знання як підґрунтя для формування відповідних умінь); *операційно-діяльнісний* (система вмінь та навичок); *особистісний* (сукупність особистісних якостей і станів), які склали базовий комплекс критеріїв для визначення рівня сформованості цієї компетентності. Кожен із критеріїв представлено через конкретні показники, що комплексно уможливило визначення рівнів професійно-педагогічної діяльності студентів університетів (репродуктивний, алгоритмічний, пошуково-перетворювальний) та фахівців (репродуктивний, алгоритмічний, пошуково-перетворювальний, перетворювальний).

У розділі схарактеризовано критерії і показники професійно-педагогічної компетентності студентів університетів як робочий образ досліджуваного явища; загальну характеристику рівнів її прояву визначено підґрунтям для експериментальної роботи.

З метою поглиблення теоретичних висновків щодо стану професійно-педагогічної підготовки студентів університетів проведено констатувальний етап педагогічного експерименту. Його результати засвідчили, що рівень сформованості компонентів професійно-педагогічної компетентності фахівців з університетською освітою (педагогічних і непедагогічних спеціальностей) не повною мірою відповідає сучасним вимогам суспільства до підготовки фахівця.

Зроблено висновок про необхідність удосконалення професійно-педагогічної підготовки студентів університетів, що передбачає розробку авторської моделі відповідної системи. Для перевірки її ефективності в експериментальних та контрольних групах, розподіл на які реалізовано на основі базового критерію та оцінки компетентних суддів, здійснено кількісний та якісний аналіз професійно-педагогічної компетентності студентів університетів (окремо педагогічних і непедагогічних спеціальностей). На етапі діагностики студентів віднесено до попередньо визначених рівнів (репродуктивний, алгоритмічний, пошуково-перетворювальний).

На основі узагальнення результатів формувального етапу експерименту з використанням методів їх статистичної обробки та порівняльного аналізу виявлено позитивну динаміку кількісних та якісних змін у структурних компонентах професійно-педагогічної компетентності студентів обох напрямів підготовки. Кожен із них представлено системою параметрів, що оцінювалися самими студентами і незалежними експертами.

Результати експериментальної роботи засвідчили про суттєві переваги показників у респондентів експериментальних груп порівняно з контрольними. У представників обох напрямів підготовки у мотиваційній сфері підвищився ранг навчальних і професійних мотивів як особистісно значущих. Якісний показник знань студентів контрольних груп після складання курсового іспиту становив 68,9 % (педагогічні спеціальності), 67,3 % (непедагогічні спеціальності), студентів експериментальних груп – 87,5 % (педагогічні спеціальності), 85,3 % (непедагогічні спеціальності). Суттєво змінилися показники у структурі системи вмінь в експериментальних групах порівняно з контрольними (табл. 1, 2).

Таблиця 1

**Показники професійно-педагогічної компетентності студентів університетів
на початковому і завершальному етапах педагогічного експерименту
(педагогічні спеціальності, відносні частоти)**

Критерії	Експериментальна група						Контрольна група					
	початок експерименту			завершення експерименту			початок експерименту			завершення експерименту		
	Пошуково-перетворювальний	Алгоритмічний	Репродуктивний	Пошуково-перетворювальний	Алгоритмічний	Репродуктивний	Пошуково-перетворювальний	Алгоритмічний	Репродуктивний	Пошуково-перетворювальний	Алгоритмічний	Репродуктивний
Мотиваційний	0,90	0,74	0,61	0,99	0,86	0,73	0,90	0,74	0,61	0,93	0,79	0,66
Змістовий	0,83	0,73	0,65	0,88	0,78	0,71	0,83	0,73	0,65	0,86	0,76	0,67
Операційно-діяльнісний	0,90	0,74	0,61	0,99	0,86	0,73	0,90	0,74	0,61	0,93	0,79	0,66
Особистісний	0,67	0,60	0,45	0,76	0,69	0,55	0,67	0,59	0,45	0,71	0,63	0,49

Таблиця 2

Показники професійно-педагогічної компетентності студентів університетів

на початковому і завершальному етапах педагогічного експерименту
(непедагогічні спеціальності, відносні частоти)

Критерії	Експериментальна група						Контрольна група					
	початок експерименту			завершення експерименту			початок експерименту			завершення експерименту		
	Пошуково-перетворювальний	Алгоритмічний	Репродуктивний	Пошуково-перетворювальний	Алгоритмічний	Репродуктивний	Пошуково-перетворювальний	Алгоритмічний	Репродуктивний	Пошуково-перетворювальний	Алгоритмічний	Репродуктивний
Мотиваційний	0,88	0,73	0,60	0,97	0,85	0,72	0,88	0,73	0,60	0,94	0,80	0,70
Змістовий	0,82	0,72	0,65	0,86	0,76	0,70	0,82	0,72	0,65	0,83	0,72	0,67
Операційно-діяльнісний	0,89	0,72	0,61	0,97	0,84	0,71	0,89	0,72	0,61	0,95	0,80	0,67
Особистісний	0,66	0,60	0,43	0,74	0,67	0,54	0,66	0,60	0,43	0,71	0,62	0,53

Узагальнення результатів формульованого етапу експерименту здійснено з опорою на методику відносних частот О. Смирнова (рівень сформованості кожного з досліджуваних компонентів). Вірогідність розбіжностей рівнів сформованості професійно-педагогічної компетентності студентів університету доведено за непараметричним $\hat{N}$ -критерієм Краскелла-Валліса.

Результати експерименту засвідчили ефективність упровадження моделі системи професійно-педагогічної підготовки студентів університетів, оскільки рівень сформованості кожного з компонентів професійно-педагогічної компетентності набув позитивної динаміки.

На основі обґрунтування теоретичних засад та узагальнення результатів дослідження проблеми системи професійно-педагогічної підготовки студентів університетів у контексті єдиного європейського освітнього простору зроблено такі **висновки**:

1. Здійснений аналіз теоретико-методологічних засад проблеми професійно-педагогічної підготовки студентів університетів дав підстави характеризувати досліджуване явище на трьох рівнях. Філософсько-педагогічні аспекти окреслюють специфічну роль філософії у здійсненні наукового пошуку, визначають її світоглядний та соціальний характер: з філософських позицій можна вибудувати процес підготовки студентів університетів, що максимально сприяє соціалізації особистості відповідно до вимог європейського вибору і завдань щодо реалізації національної освітньої програми.

Загальнонауковий рівень дослідження проблеми університетської педагогічної освіти ґрунтується на використанні базових положень системного, синергетичного та

компетентнісного підходів, з позицій яких конкретизовано концептуальні положення дослідження, окреслено екстраполяцію системи ідей визначеного наукового напрямку на його предмет. Обґрунтування діяльнісно-операційного компоненту авторської методики викладання педагогічних дисциплін в університеті, конкретизація його змістового наповнення, діяльнісних характеристик, забезпечення якісної підготовки майбутнього фахівця реалізовано на конкретно-науковому рівні, що передбачало впровадження поліпарадигмального, акмеологічного, термінологічного, технологічного, професіографічного підходів.

Їх комплексне застосування визначено теоретичним підґрунтям цілісного моделювання системи професійно-педагогічної підготовки студентів університетів у контексті інтеграційних процесів у сфері вищої освіти європейських країн. Упровадження в навчальний процес університетів відповідної системи передбачало також прогнозування перспективних напрямів модернізації вітчизняної університетської освіти.

2. Виокремлення у межах базової категорії "система професійно-педагогічної підготовки студентів університетів у контексті єдиного європейського освітнього простору" родовидових, партитивних та асоціативних зв'язків уможливило обґрунтування її сутнісної характеристики. Система професійно-педагогічної підготовки студентів університетів у площині єдиного європейського освітнього простору тлумачиться як певна цілісна множина взаємопов'язаних елементів, завдяки якій на високому рівні науковості реалізуються завдання гуманізації фахової (фундаментальної) складової університетської освіти.

У зазначеному контексті педагогіка як наука і навчальна дисципліна виконує перетворювальну функцію, що передбачає не тільки збереження існуючого типу культури і виробництва, але й уможлиблює формування професійно значущих якостей особистості (соціальна успішність, конкурентоспроможність на європейському ринку праці, відповідальність за результати професійної діяльності, особистісне самовираження, саморозвиток, самореалізація), що посилює особистісний вимір у педагогічній науці та практиці.

3. У результаті теоретичного аналізу діяльності університетів, розвитку ідеї університету у світовому просторово-часовому континуумі виявлено історичні механізми формування ціннісних пріоритетів (орієнтирів), їх варіативний характер в умовах хронологічної нерівномірності. Університет в історичному контексті розглянуто: як інтелектуальну корпорацію, об'єднання викладачів та студентів, що характеризується відкритістю, наднаціональним характером; в організаційному – як результат об'єднання різних за типом вищих навчальних закладів, основним призначенням яких є здобуття людиною "сукупності" всіх видів знань, що й символізує органічну цілісність самої науки.

За таких умов ідея університету трансформується відповідно до еволюції університетської освіти. Крайні значення її ціннісних орієнтирів символізують абсолютизацію дослідження або навчання. Власне університет визнано джерелом суспільних прогресивних ідей.

4. Охарактеризовано інтеграційний контекст реформування вищої освіти з урахуванням освітньої політики і практики, які в єдності визначають суперечливість процесів конвергенції та диверсифікації. Їх активне розгортання впливає на визначення освітніх пріоритетів не тільки в економічній, але й соціальній політиці сучасної держави, а на практиці характеризується цілеспрямованим розвитком освіти в інтересах збагачення людського капіталу, наданням можливості вирішення наявних та запобігання нових соціальних та економічних проблем країни, зміцнення міжнародних позицій держави і зростання конкурентоспроможності національного народного господарства.

До основних напрямів європейських реформ у вищій освіті віднесено: підвищення її якості; упровадження дворівневої структури та європейської системи перезарахування кредитів (ECTS) як системоутворювального чинника модернізації вищої освіти; забезпечення мобільності викладачів і студентів. Доведено, що такі процеси в освітній галузі детермінують специфіку інтеграційних тенденцій, що характеризують сучасну освітню дійсність на рівні теорії та практики.

5. Теоретичне обґрунтування концепції моделювання системи університетської освіти здійснено з урахуванням основних положень теорії систем. В основу системної концепції наукового пошуку покладено теорію редуccionізму як одного з напрямів системної філософії, який ґрунтується на твердженні про те, що всі ознаки системи, включаючи й набуті нові якості на макрорівні, мають і можуть бути редуковані (спрощені) та, відповідно, пояснені ознаками та якістьми мікрорівня, що складається з елементів системи.

У контексті розгляду системи як дискретної моделі неперервного буття (В. М. Волкова, О. Л. Денисова) визначено перспективи побудови моделі системи професійно-педагогічної підготовки студентів університетів. Для реалізації поставленого завдання у процесі дослідження обрано "багаторівневу модель" (сендвіч-модель – СМ) як вид імітаційного моделювання, що характеризується багатofункціональністю підсистем.

6. Розроблену модель системи професійно-педагогічної підготовки студентів університету представлено як комплекс функціональних підсистем: *зовнішньої* або *загальноєвропейської*; *внутрішньої* або *національної*; *структурно-змістової* або *інституціональної*; *локальної* або *прикладної*. Кожна з них відповідає функціональним складовим досліджуваного явища, складається з елементів та визначається зв'язками між

ними. Їх змістове наповнення здійснено з урахуванням загальної концепції наукового пошуку.

Одним із найважливіших компонентів авторської моделі є педагогічна технологія, що спрямована на реалізацію її базових положень. Запропоновано *технологію*, яку розглянуто у вигляді цілісної, системної сукупності суспільних вимог до якості підготовки висококваліфікованого фахівця, дій конкретного навчального закладу, загального алгоритму, що забезпечує перехід майбутнього фахівця від навчальної діяльності до професійної, трансформацію мотивів шляхом оволодіння спеціально розробленим на кредитно-модульній основі змістом навчальних дисциплін, реалізованим у межах відповідних форм, методів та локальних педагогічних технологій.

Результативною основою професійно-педагогічної підготовки студентів університетів є впровадження розробленої технології, ефективність якої визначено з урахуванням рівня сформованості взаємозумовлених і взаємодоповнювальних компонентів відповідного виду компетентності студента університету/фахівця: мотиваційного (бажання здійснювати певну діяльність), змістового (знання як підґрунтя оволодінням відповідними вміннями), операційно-діяльнісного (система вмінь та навичок), особистісного (сукупність особистісних якостей і станів).

Ефективність системи професійно-педагогічної підготовки студентів університетів підтверджено експериментально: відбулися суттєві зміни в мотиваційній сфері; підвищився рівень значущості вивчення дисциплін педагогічного циклу, а також сформованості знань та пов'язаних з ними вмінь; у студентів експериментальних груп педагогічних та непедагогічних спеціальностей спостерігається позитивна динаміка з усіх показників порівняно з вихідним рівнем.

7. Визначено прогностичні напрями подальшого розвитку системної реалізації професійно-педагогічної підготовки студентів університетів на загальнодержавному, регіональному рівнях та рівні конкретного навчального закладу. Сформульовано положення щодо необхідності модернізації професійно-педагогічної підготовки студентів через активізацію державної підтримки і державного регулювання університетської освіти. Це передбачає: оновлення законодавчої бази; урахування особливостей глобалізаційних та євроінтеграційних процесів, результатів наукових досліджень; забезпечення становлення і розвитку нових господарських галузей; врахування динаміки змін ринку праці, прогнозування його потреб; запровадження інтегрованих професій; узгодження нормативно-правових актів щодо професійної кваліфікації випускників університетів у діяльності міністерств, служб зайнятості, громадських професійних об'єднань тощо.

Підготовлено рекомендації щодо вдосконалення розвитку професійно-педагогічної підготовки студентів університетів в Україні щодо її максимальної орієнтації на активізацію людського чинника як сукупності усіх продуктивних якостей особистості, необхідних у процесі навчання впродовж життя, забезпечення її готовності до інноваційної діяльності; переорієнтації психолого-педагогічних наукових досліджень у площину гуманізації фахової підготовки студентів університетів; забезпечення креативного розвитку студентів університетів; продукування інноваційних ідей для успішної професійної діяльності на високому професійному та кваліфікаційному рівні; проектування реалізації міждисциплінарних підходів в освітніх програмах з урахуванням інтеграційних процесів, індивідуальних особливостей, прагнення особистості до постійного самовдосконалення, що є одним із найбільш ефективних засобів реалізації європейської стратегії зайнятості.

8. Розроблений навчально-методичний комплекс професійно-педагогічної підготовки студентів університетів охоплює нормативні документи і матеріали, що регламентують упровадження кредитно-модульної системи в процес професійно-педагогічної підготовки закладів університетського типу для студентів університетів спеціальностей 6.010106 – соціальна педагогіка, 6.030103 – практична психологія, 6.030102 – психологія та ін. у контексті вимог єдиного європейського освітнього простору. Він включає такі документи і матеріали: навчальні плани, що визначають перелік та обсяг навчальних дисциплін у кредитах ECTS, послідовність вивчення дисциплін, форми проведення навчальних занять та їх обсяг, графік навчального процесу, форми поточного і підсумкового контролю; робочі навчальні програми; навчально-методичні посібники, інструктивно-методичні матеріали, індивідуальні рейтингові книжки тощо.

Упровадження авторського навчально-методичного комплексу спрямовується на забезпечення гармонійного розвитку особистості на основі: поєднання зарубіжних та національних університетських традицій педагогічної підготовки майбутніх фахівців; урахування європейських принципів в організації навчальної, науково-дослідної та інноваційної діяльності; поширення національних здобутків у цій сфері; інтеграції у міжнародну спільноту вищих навчальних закладів, а також особистісний розвиток та розкриття творчого, інтелектуального потенціалу студентів університетів; формування їхньої професійної компетентності, соціальної відповідальності, мобільності, європейської і національної ідентичності, інноваційної культури.

Таким чином, результати дослідження дають підстави стверджувати, що вихідна методологія є правильною, визначені завдання реалізовано, мету досягнуто. Одержані наукові результати мають важливе теоретико-методологічне та практичне значення для вдосконалення системи професійно-педагогічної підготовки студентів університетів.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів досліджуваної проблеми. До подальших напрямів вважаємо за доцільне віднести: порівняльний аналіз зарубіжних систем професійно-педагогічної підготовки студентів університетів; обґрунтування педагогічних засад формування академічної культури; визначення ефективних дидактичних умов розвитку академічної мобільності; дидактичне обґрунтування інноваційних підходів до модернізації професійно-педагогічної підготовки студентів університетів у контексті інтеграційних процесів у галузі освіти з урахуванням потреб вітчизняної вищої школи; дослідження специфіки педагогічної підготовки студентів педагогічних та непедагогічних спеціальностей у закладах університетського типу; вдосконалення змісту галузевих педагогічних дисциплін, практикоорієнтованих технологій реалізації професійної взаємодії фахівців з університетською освітою; обґрунтування соціально-культурних умов підвищення кваліфікації наукових, науково-педагогічних і педагогічних працівників.

Основний зміст дисертації відображено в таких публікаціях автора:

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. *Сидорчук Н. Г.* Професійно-педагогічна підготовка студентів університетів у контексті єдиного європейського освітнього простору : історико-педагогічний аспект : [монографія] / Н. Г. Сидорчук ; за заг. ред. О. А. Дубасенюк. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. – 608 с.
2. *Сидорчук Н. Г.* Модель системи професійно-педагогічної підготовки студентів університетів у контексті вимог єдиного європейського освітнього простору / Н. Г. Сидорчук // Професійно-педагогічна освіта : сучасні концептуальні моделі та тенденції розвитку : [монографія] / [О. А. Дубасенюк, О. Є. Антонова, Н. Г. Сидорчук та ін.]; за заг. ред. проф. О. А. Дубасенюк. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2006. – С. 51–67.
3. *Сидорчук Н. Г.* Історичний аспект становлення та розвитку університетської освіти / Н. Г. Сидорчук // Модернізація освіти України у контексті євроінтеграційних процесів : історико-педагогічний аспект : [монографія] / [О. А. Дубасенюк, Н. В. Якса, Н. Г. Сидорчук та ін.]; за заг. ред. Н. Г. Сидорчук. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2008. – С. 24–74.
4. *Сидорчук Н. Г.* Теоретичні засади моделі системи професійно-педагогічної підготовки студентів університетів у контексті вимог єдиного європейського освітнього простору / Н. Г. Сидорчук // Професійно-педагогічна освіта : сучасні концептуальні моделі та тенденції розвитку : [монографія] / [О. А. Дубасенюк, О. Є. Антонова, Н. Г. Сидорчук та ін.]; за заг. ред. проф. О. А. Дубасенюк. – [2-ге вид., доп.]. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2008. – С. 51–70.
5. *Сидорчук Н. Г.* Інноваційні засади модернізації вітчизняної вищої освіти у контексті євроінтеграційних процесів / Н. Г. Сидорчук // Професійна освіта : інноваційні технології та

методики : [монографія] / [О. А. Дубасенюк, О. Є. Антонова, Н. Г. Сидорчук та ін.]; за ред. О. А. Дубасенюк. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. – С. 103–113.

6. *Сидорчук Н. Г.* Європейський вимір української освіти / Н. Г. Сидорчук // Професійна педагогічна освіта : компетентнісний підхід : [монографія] / [О. А. Дубасенюк, О. Є. Антонова, Н. Г. Сидорчук та ін.]; за ред. О. А. Дубасенюк. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. – С. 72–80.

7. *Сидорчук Н. Г.* Філософія європейської освіти : український контекст реформування / Н. Г. Сидорчук // Інновації у вищій освіті : проблеми, досвід, перспективи : [монографія] / [П. Ю. Саух, О. А. Дубасенюк, Н. Г. Сидорчук та ін.]; за ред. П. Ю. Сауха. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка, 2011. – С. 53–61.

8. *Сидорчук Н. Г.* Педагогічний аспект фахової підготовки у класичних університетах у контексті імператив європейської освітньої моделі / Н. Г. Сидорчук // Професійна педагогічна освіта : особистісно орієнтований підхід : [монографія] / [О. А. Дубасенюк, О. Є. Антонова, Н. Г. Сидорчук та ін.]; за ред. О. А. Дубасенюк. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. – С. 124–133.

9. *Сидорчук Н. Г.* Особливості професійно-педагогічної підготовки студентів університетів : креативний підхід / Н. Г. Сидорчук // Теоретичні і прикладні аспекти розвитку креативної освіти у вищій школі : [монографія] / [О. А. Дубасенюк, О. Є. Антонова, Н. Г. Сидорчук, та ін.]; за ред. О. А. Дубасенюк. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. – С. 248–263.

10. *Сидорчук Н. Г.* Досвід вивчення педагогічної спадщини А. С. Макаренка крізь призму євроінтеграційних процесів в освіті / Н. Г. Сидорчук // Інноваційність ідей А. С. Макаренка в педагогіці ХХІ століття : [монографія] / [О. А. Дубасенюк, О. Є. Антонова, Н. Г. Сидорчук та ін.]; за ред. О. А. Дубасенюк. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2013. – С. 273–284.

11. *Модернізація освіти України у контексті євроінтеграційних процесів : історико-педагогічний аспект* : [монографія] / [О. А. Дубасенюк, Н. В. Якса, Н. Г. Сидорчук та ін.]; за заг. ред. Н. Г. Сидорчук. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2008. – 300 с.

12. *Сидорчук Н. Г.* Болонські інновації в педагогічній освіті Житомирщини / Н. Г. Сидорчук // Вища педагогічна освіта і наука України : історія, сьогодення та перспективи розвитку. Житомирська область / [ред. рада вид. В. Г. Кремень (гол.) [та ін.]; ред. кол. тому : П. Ю. Саух (гол.) [та ін.]]. – К. : Знання України, 2009. – С. 401–430.

13. *Сидорчук Н. Г.* Організація науково-дослідної роботи студентів педагогічних навчальних закладів / Н. Г. Сидорчук // Психолого-педагогічні основи гуманізації навчально-виховного процесу в школі та вузі : зб. наук. праць. – Рівне : Волинські обереги, 2002. – Вип. 3. – С. 117–120.

14. *Сидорчук Н. Г.* До питання про організацію науково-дослідної роботи студентів педагогічних навчальних закладів / Н. Г. Сидорчук // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців : методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. праць у 2-х ч. / [редкол. : І. А. Зязюн (голова) та ін.]. – Київ–Вінниця : ДОВ Вінниця, 2002. – Ч. 2. – С. 408–413.

15. *Сидорчук Н. Г.* Педагогічна діагностика як джерело науково-дослідної діяльності вчителя / Н. Г. Сидорчук // Вісник Житомирського педагогічного університету. – 2003. – Вип. 11. – С. 119–121.

16. *Сидорчук Н. Г.* Деякі підходи до вивчення феномену науково-дослідної діяльності майбутніх учителів / Н. Г. Сидорчук // Вісник Житомирського педагогічного університету. – 2003. – Вип. 12. – С. 74–77.

17. *Сидорчук Н. Г.* Обґрунтування системного підходу у дослідженні проблеми підготовки майбутніх учителів до науково-дослідної діяльності / Н. Г. Сидорчук // Педагогіка і психологія формування творчої особистості : проблеми і пошуки : зб. наук. праць / [редкол. : Т. І. Сущенко (відп. ред.) та ін.]. – Київ–Запоріжжя, 2004. – Вип. 30. – С. 100–105.

18. *Сидорчук Н. Г.* Основні тенденції становлення професійної науково-дослідної діяльності вчителів (1802–1917 рр.) / Н. Г. Сидорчук // Вісник Житомирського педагогічного університету. – 2004. – Вип. 14. – С. 23–27.

19. *Сидорчук Н. Г.* Основні тенденції розвитку системи професійно-педагогічної підготовки студентів університету в контексті вимог єдиного європейського освітнього простору / Н. Г. Сидорчук // Вісник Житомирського педагогічного університету. – 2004. – Вип. 18. – С. 96–99.

20. *Сидорчук Н. Г.* Теоретико-методологічні основи побудови системи професійно-педагогічної підготовки студентів університетів у контексті європейської інтеграції / Н. Г. Сидорчук // Социальные технологии : Актуальные проблемы теории и практики : междунар. межвуз. сб. научн. работ / [ред. кол. : Бех В. П. и др.]. – Киев–Москва–Одесса–Запорожье, 2005. – Вып. 28. – С. 265–272.

21. *Сидорчук Н. Г.* Теоретичні основи побудови педагогічної системи професійно-педагогічної підготовки студентів університетів у контексті транснаціональних проблем / Н. Г. Сидорчук // Вісник Житомирського педагогічного університету. – 2006. – Вип. 29. – С. 62–65.

22. *Сидорчук Н. Г.* Особливості професійно-педагогічної підготовки студентів університетів у контексті євроінтеграційних процесів / Н. Г. Сидорчук // Нові технології навчання : зб. наук. праць. / Інститут інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки України, Вінницький соціально-економічний інститут Університету "Україна". – Київ–

Вінниця, 2007. – Спец. вип. № 48. – Ч. 1. : Шляхи розвитку духовності та професіоналізму за умов глобалізації ринку освітніх послуг. – С. 374–378.

23. *Сидорчук Н. Г.* Університетська педагогічна освіта в контексті євроінтеграційних процесів / Н. Г. Сидорчук // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2007. – № 33. – С. 45–49.

24. *Сидорчук Н. Г.* Особливості професійно-педагогічної підготовки студентів університетів у контексті євроінтеграційних процесів / Н. Г. Сидорчук // Сучасні інформаційні технології та методики навчання в підготовці фахівців : методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. праць / [редкол. : І. А. Зязюн (голова) та ін.]. – Київ–Вінниця, 2008. – Вип. 20. – С. 98–105.

25. *Сидорчук Н. Г.* Історико-педагогічні передумови становлення освіти у найдавніші часи / Н. Г. Сидорчук // Історико-педагогічний альманах. – 2008. – № 1. – С. 35–39.

26. *Сидорчук Н. Г.* Математичне обґрунтування побудови системи професійно-педагогічної підготовки студентів університетів у контексті євроінтеграційних процесів / Н. Г. Сидорчук // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2008. – № 3. – С. 64–75.

27. *Сидорчук Н. Г.* Змістова характеристика категорії "система професійно-педагогічної підготовки студентів університетів" у контексті єдиного європейського освітнього простору / Н. Г. Сидорчук // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2009. – № 44. – С. 64–69.

28. *Сидорчук Н. Г.* Місце університетської освіти у мережі європейського освітнього простору / Н. Г. Сидорчук // Педагогіка та психологія. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2009. – Вип. 469. – С. 201–206.

29. *Сидорчук Н. Г.* Формування професійної компетентності студентів університетів у контексті євроінтеграційних процесів / Н. Г. Сидорчук // Нові технології навчання : зб. наук. праць. – Київ–Вінниця, 2009. – Спец. вип. № 58. – Ч. 1. : Духовно-моральне виховання і професіоналізм особистості в сучасних умовах. – С. 290–296.

30. *Сидорчук Н. Г.* Математичне моделювання як основа побудови системи професійно-педагогічної підготовки студентів університетів у контексті євроінтеграційних процесів / Н. Г. Сидорчук // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2010. – № 49. – С. 41–46.

31. *Сидорчук Н. Г.* Роль вищих шкіл Близького Сходу у становленні європейської університетської освіти у середні віки / Н. Г. Сидорчук // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2010. – № 54. – С. 62–65.

32. *Сидорчук Н. Г.* Петербурзький університет : нові підходи до хронології заснування / Н. Г. Сидорчук // Нові технології навчання : наук.-метод. зб. / Інститут інноваційних технологій і

змісту освіти Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки : в 2-х ч. – Київ–Вінниця, 2011. – Вип. 69. – Ч. II. – С. 252–254.

33. *Сидорчук Н. Г.* Історичні реалії становлення та розвитку вітчизняної університетської освіти / Н. Г. Сидорчук // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2011. – № 60. – С. 96–99.

34. *Сидорчук Н. Г.* Педагогіка як засіб трансляції культурних надбань людства / Н. Г. Сидорчук // Нові технології навчання : наук.-метод. зб. / Інститут інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки : в 2-х ч. – Київ–Вінниця, 2012. – Вип. 73. – Ч. I. – С. 181–187.

35. *Сидорчук Н. Г.* Середньовічний університет : мистецтво педагогічної дії / Н. Г. Сидорчук // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2012. – № 66. – С. 123–126.

36. *Сидорчук Н. Г.* Локальні технології як складова системи професійно-педагогічної підготовки студентів університетів / Н. Г. Сидорчук // Нові технології навчання : наук.-метод. зб. / Інститут інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України. – Київ, 2013. – Вип. 79. – С. 91–97.

37. *Сидорчук Н. Г.* Социально-экономические предпосылки и основные тенденции становления профессиональной научно-исследовательской деятельности учителя (1802–1917 гг.) / Н. Г. Сидорчук // Акмеология 2002 / [под ред. Н. В. Кузьминой, А. М. Зимичева]. – СПб. : Санкт-Петербургская Акмеологическая Академия, 2002. – Вып. 7. – С. 181–189.

38. *Сидорчук Н. Г.* Профессиональная педагогическая деятельность: сущность и современные подходы / Н. Г. Сидорчук, А. А. Дубасенюк // Акмеология 2002 / [под ред. Н. В. Кузьминой, А. М. Зимичева]. – СПб. : Санкт-Петербургская Акмеологическая Академия, 2002. – Вып. 7. – С. 94–101.

39. *Сидорчук Н. Г.* Организация научно-исследовательской работы будущих учителей в процессе изучения дисциплин педагогического цикла / Н. Г. Сидорчук // Акмеология 2003 / [под ред. Н. В. Кузьминой, А. М. Зимичева]. – СПб. : Санкт-Петербургская Акмеологическая Академия, 2003. – Вып. 8. – С. 219–230.

40. *Сидорчук Н. Г.* Организация научно-исследовательской работы студентов в университетах Украины XIX столетия / Н. Г. Сидорчук // VII Царскосельские чтения : материалы междунар. науч.-практ. конф. / [под общ. ред. проф. В. Н. Скворцова]. – СПб., 2003. – Т. IV. – С. 117–119.

41. *Сидорчук Н. Г.* Некоторые подходы к изучению феномена научно-исследовательской

деятельности / Н. Г. Сидорчук // Акмеология 2004 / [под ред. Н. В. Кузьминой, А. М. Зимичева]. – СПб. : Санкт-Петербургская Акмеологическая Академия, 2004. – Вып. 10. – С. 229–234.

42. *Сидорчук Н. Г.* Теоретические и практические основы построения акмеологического маршрута профессиональной педагогической подготовки / Н. Г. Сидорчук // Акмеология 2006. Методологические и методические проблемы / [под ред. Н. В. Кузьминой, Л. И. Дубровиной]. – СПб. : Изд-во ЦСИ, 2006. – Вып. 11. – С. 139–151.

43. *Сидорчук Н. Г.* Некоторые аспекты построения акмеологического маршрута профессионально-педагогической подготовки студентов университетов в контексте евроинтеграционных процессов / Н. Г. Сидорчук // Акмеология развития / [под общ. ред. В. Н. Гладковой, С. Д. Пожарского]. – СПб., 2006. – С. 354–361.

44. *Сидорчук Н. Г.* Повышение качества системы профессионально-педагогической подготовки студентов университетов / Н. Г. Сидорчук // Акмеология 2007. Методологические и методические проблемы / [под ред. Н. В. Кузьминой, Л. И. Дубровиной]. – СПб. : Изд-во ЦСИ, 2007. – Вып. 12. – С. 92–97.

45. *Сидорчук Н. Г.* Теоретические основы построения модели профессионально-педагогической подготовки студентов университетов / Н. Г. Сидорчук // Акмеология 2008. Методологические и методические проблемы / [под ред. Н. В. Кузьминой, Е. Н. Жариновой]. – СПб. : Изд-во ЦСИ, 2008. – Вып. 13. – С. 114–118.

46. *Сидорчук Н. Г.* Система професійно-педагогічної підготовки студентів класичних університетів у контексті вимог єдиного освітнього простору / Н. Г. Сидорчук // *Paradygmaty oswiatowe i edukacja nauczycieli* / [pod redakcja : Wasyla Kremienia, Tadeusza Lewowickiego, Swietlany Sysojewej]. – Warszawa–Krakow : Wyzsza Szkola Pedagogiczna ZNP, Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN, 2010. – С. 135–142.

47. *Сидорчук Н. Г.* Волынский лицей : акме-исторические факторы становления отечественного университетского образования / Н. Г. Сидорчук // Акмеология 2011. Методологические и методические проблемы / [под ред. Н. В. Кузьминой, Е. Н. Жариновой]. – СПб. : Изд-во НУ "Центр стратегических исследований", 2011. – Вып. 6. – С. 131–137.

48. *Сидорчук Н. Г.* К вопросу становления университетского образования на украинских землях / Н. Г. Сидорчук // Вестник Семипалатинського государственного педагогического института. – 2012. – № 3 (27). – С. 76–79.

49. *Сидорчук Н. Г.* Острожская академия – акмецентр становления университетского образования на украинских землях / Н. Г. Сидорчук // Акмеология 2013. Методологические и методические проблемы / [под ред. Н. В. Кузьминой, Е. Н. Жариновой]. – СПб. : Изд-во НУ "Центр стратегических исследований", 2013. – Вып. 22. – С. 112–117.

Опубліковані праці апробаційного характеру

50. Сидорчук Н. Г. Науково-дослідна робота як шлях формування творчої особистості майбутнього вчителя / Н. Г. Сидорчук // Всебічний розвиток особистості студента : матер. наук.-практ. конф. / [за ред. акад. АПН України Д. О. Тхоржевського]. – Ірпінь, 2001. – С. 468–474.
51. Сидорчук Н. Г. Деякі аспекти організації науково-педагогічних досліджень студентів / Н. Г. Сидорчук // Основні напрями науково-педагогічного пошуку молодих дослідників України : зб. інформаційних матеріалів / [за ред. О. Є. Антонової]. – Житомир : Житомир. держ. пед. ун-т, 2002. – Вип. 2. – С. 7–11.
52. Сидорчук Н. Г. Наукове студентське товариство як форма підготовки майбутнього вчителя до науково-дослідної роботи / Н. Г. Сидорчук // Науково-дослідна робота студентів : аспект формування особистості майбутнього вченого, фахівця високої кваліфікації : зб. матер. Першої міжнар. наук.-практ. конф. – Запоріжжя : ЗНТУ, 2002. – С. 413–417.
53. Сидорчук Н. Г. Шляхи удосконалення підготовки майбутніх учителів до науково-дослідної діяльності / Н. Г. Сидорчук // Тези доповідей XII науково-методичної конференції Житомирського військового інституту радіоелектроніки ім. С. П. Корольова / [відп. за вип. С. О. Кубицький]. – Житомир : ЖВІРЕ, 2003. – Ч. II. – С. 42–43.
54. Сидорчук Н. Г. Підготовка студентів молодших курсів до науково-дослідної роботи / Н. Г. Сидорчук // Діяльність навчального закладу як умова розбудови освітнього простору регіону : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. – Чернігів : РВВ ЧДПУ, 2004. – С. 32–33.
55. Сидорчук Н. Г. Система професійно-педагогічної підготовки студентів університету у контексті єдиного європейського освітнього простору (до питання впровадження кредитно-модульної системи організації навчання у вищих навчальних закладах України) / Н. Г. Сидорчук // Наукова школа : центр професійної підготовки педагогічних кадрів : наук. зб. / [за ред. проф. О. А. Дубасенюк]. – Житомир : Вид-во ЖДУ, 2005. – С. 199–214.
56. Сидорчук Н. Г. Система професійно-педагогічної підготовки студентів університетів : теоретико-методологічний аспект / Н. Г. Сидорчук // Модернізація вищої освіти у контексті євроінтеграційних процесів : зб. наук. праць учасників Всеукр. методологіч. семінару з міжнар. участю. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2007. – С. 54–59.
57. Сидорчук Н. Г. Математичні основи побудови системи професійно-педагогічної підготовки студентів університетів у контексті євроінтеграційних процесів / Н. Г. Сидорчук // Професійне становлення особистості : проблеми і перспективи : матеріали IV міжнар. наук.-практ. конф. – Хмельницький : Авіст, 2007. – С. 153–156.
58. Сидорчук Н. Г. Засоби реалізації кредитно-модульної системи навчання у процесі викладання курсу "Педагогіки" студентам університету / Н. Г. Сидорчук // Професійна підготовка вчителів в умовах упровадження кредитно-модульної системи : матеріали Всеукр.

наук.-метод. конф. / [редкол. : В. О. Огнев'юк, Л. Л. Хоружа, О. В. Караман та ін.]. – К. : КМПУ ім. Б. Г. Грінченка, 2007. – С. 107–110.

59. *Сидорчук Н. Г.* Акмеологічні аспекти професійно-педагогічної підготовки студентів університетів / Н. Г. Сидорчук // Акмеологія – наука XXI століття : розвиток професіоналізму : матеріали Другої міжнар. наук.-практ. конф. / [наук. ред. : В. І. Перевозчиков]. – К. : КМПУ імені Б. Д. Грінченка, 2008. – С. 312–315.

60. *Сидорчук Н. Г.* Етична складова професійно-педагогічної підготовки студентів університетів у контексті євроінтеграційних процесів / Н. Г. Сидорчук // Роль педагогічної етики у професійній підготовці сучасного вчителя : матеріали Всеукр. наук.-метод. конф. / [ред. кол. : В. О. Огнев'юк, Л. Л. Хоружа та ін.]. – К. : КМПУ ім. Б. Д. Грінченка, 2008. – С. 60–63.

61. *Сидорчук Н. Г.* Модернізація професійно-педагогічної підготовки студентів університетів у контексті Болонського процесу / Н. Г. Сидорчук // Проблеми освіти у Польщі та в Україні в контексті процесів глобалізації та євроінтеграції, (Київ–Житомир, 22–24 квітня 2009 р.) / [за ред. В. Кременя, Т. Левовицького, С. Сисоєвої]. – К. : КІМ, 2009. – С. 629–637.

62. *Сидорчук Н. Г.* Інформаційно-комунікаційні технології як засіб модернізації освітніх систем на засадах євроінтеграційних процесів / Н. Г. Сидорчук // Інформаційно-комунікаційні технології у сучасному освітньому просторі : зб. матер. Всеукр. наук.-метод. семінару з міжнар. участю, (Кременець, 1–2 грудня 2011 р.) / [за заг. ред. Л. О. Данильчук, Т. В. Захарчук, І. Ф. Лизун]. – Кременець : Вид-во КОГПІ ім. Тараса Шевченка, 2011. – С. 53–56.

63. *Сидорчук Н. Г.* Педагогічні засади застосування особистісно-креативного підходу у професійно-педагогічній підготовці студентів університетів / Н. Г. Сидорчук // Матеріали I міжнародної науково-практичної конференції ["Становлення особистості професіонала : перспективи й розвиток"], (Одеса, 24–25 лютого 2012 р.). – Одеса : видавець Бакаєв Вадим Вікторович, 2012. – С. 181–183.

64. *Сидорчук Н. Г.* Психолого-педагогічні засади формування особистості майбутнього фахівця у вищих навчальних закладах / Н. Г. Сидорчук // Матеріали II міжнародної науково-практичної конференції ["Становлення особистості професіонала : перспективи й розвиток"], (Одеса, 15–16 лютого 2013 р.). – Одеса : видавець Бакаєв Вадим Вікторович, 2013. – С. 138–140.

65. *Сидорчук Н. Г.* Соціально-історичні моделі університетської освіти / Н. Г. Сидорчук // Студентський історико-педагогічний альманах. Історія педагогічної освіти : виникнення, становлення, розвиток : зб. наук. праць молодих дослідників / [за ред. О. Є. Антонової, В. В. Павленко, Н. П. Щербакової]. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. – Вип. 2. – С. 18–24.

Опубліковані праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

66. *Сидорчук Н. Г.* Технологія самоосвітньої діяльності майбутніх педагогів /

Н. Г. Сидорчук // Технології професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів : [навч. посіб.] : у 2-х ч. – Ч. 1 : Технології загально-педагогічної підготовки майбутніх учителів / [за заг. ред. О. А. Дубасенюк]. – Житомир : Житомир. держ. пед. ун-тет, 2001. – С. 185–219.

67. Сидорчук Н. Г. Методика організації науково-дослідної роботи студентів / Н. Г. Сидорчук // Практикум з педагогіки : [навч. посіб. / за заг. ред. О. А. Дубасенюк, А. В. Іванченка]. – [2-ге вид., доповн., перероб.]. – Житомир : Житомир. держ. пед. ун-т, 2002. – С. 47–57.

68. Сидорчук Н. Г. Методи та засоби навчання / Н. Г. Сидорчук // Практикум з педагогіки : [навч. посіб. / за заг. ред. О. А. Дубасенюк, А. В. Іванченка]. – [2-ге вид., доповн., перероб.]. – Житомир : Житомир. держ. пед. ун-т, 2002. – С. 134–148.

69. Сидорчук Н. Г. Самовиховання та самоосвіта в системі підготовки майбутнього вчителя / Н. Г. Сидорчук, О. А. Дубасенюк // Практикум з педагогіки : [навч. посіб.] / за заг. ред. О. А. Дубасенюк, А. В. Іванченка. – [2-ге вид., доповн., перероб.]. – Житомир : Житомир. держ. пед. ун-т, 2002. – С. 73–94.

70. Сидорчук Н. Г. Сутність процесу навчання / Н. Г. Сидорчук, О. А. Дубасенюк // Практикум з педагогіки : [навч. посіб.] / за заг. ред. О. А. Дубасенюк, А. В. Іванченка. – [2-ге вид., доповн., перероб.]. – Житомир : Житомир. держ. пед. ун-т, 2002. – С. 108–122.

71. Естетичне виховання дітей та молоді : теорія, практика, перспективи розвитку : зб. наук. праць / [за ред. О. А. Дубасенюк, Н. Г. Сидорчук]. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. – 560 с.

72. Сидорчук Н. Г. Післядипломна педагогічна освіта як структурний компонент освіти дорослих / Н. Г. Сидорчук, О. А. Орлова // Освіта дорослих. – 2013. – Вип. 7. – С. 231–242.

73. Сидорчук Н. Г. Італійські університети в XI–XIII століттях / Н. Г. Сидорчук // Актуальні проблеми професійно-педагогічної освіти та стратегії розвитку : зб. наук. праць / [за заг. ред. О. А. Дубасенюк, Л. В. Калініної, О. Є. Антонової]. – Житомир : Вид-во ЖДУ, 2006. – С. 173–176.

74. Сидорчук Н. Г. До проблеми підвищення якості вищої освіти в контексті вимог європейського освітнього простору / Н. Г. Сидорчук, О. А. Чемерис // Проблема підвищення якості освіти у контексті євроінтеграційних процесів : досвід, інновації перспективи : зб. наук.-метод. праць / [за ред. О. А. Дубасенюк]. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2006. – С. 28–36.

75. Сидорчук Н. Г. Якість європейської освіти як ціннісний орієнтир суспільства / Н. Г. Сидорчук // Ціннісні орієнтації навчальної діяльності учнів загальноосвітніх навчальних закладів у контексті сучасних вимог до освіти : наук.-метод. зб. / за заг. ред. О. А. Дубасенюк, В. І. Слінчук. – Житомир : Житомир. держ. ун-т ім. І. Франка, 2008. – С. 82–89.

76. Сидорчук Н. Г. Культурологічний аспект викладацької діяльності в епоху Середньовіччя / Н. Г. Сидорчук // Естетичне виховання дітей та молоді : теорія, практика, перспективи розвитку : зб. наук. праць / [за ред. О. А. Дубасенюк, Н. Г. Сидорчук]. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. – С. 134–141.

АНОТАЦІЇ

Сидорчук Н. Г. Система професійно-педагогічної підготовки студентів університетів у контексті єдиного європейського освітнього простору. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Житомирський державний університет імені Івана Франка. – Житомир, 2014.

Дисертацію присвячено проблемі системного розгляду професійно-педагогічної підготовки студентів університетів у контексті єдиного європейського освітнього простору. На основі інтеграційних процесів, що характеризують систему вищої освіти європейських країн, обґрунтовано концепцію професійно-педагогічної підготовки студентів університетів, практичним підґрунтям якої є авторська модель, що включає ряд функціональних площин (підсистем): зовнішню або загальноєвропейську; внутрішню або національну; структурно-змістову або інституціональну; локальну або прикладну. Кожна з них відповідає функціональним складовим досліджуваного явища, складається з елементів та зв'язків між ними. У навчальний процес закладів університетського типу впроваджено систему професійно-педагогічної підготовки студентів університетів на основі використання відповідних форм, методів, засобів, локальних технологій формування відповідного виду компетентності. Визначено структурні компоненти професійно-педагогічної компетентності (мотиваційний, змістовий, операційно-діяльнісний, особистісний).

Науково-методичні засади реалізації авторської моделі відтворено й реалізовано в межах педагогічного експерименту, який підтвердив її ефективність.

Результати дослідження впроваджені в практику діяльності вищих навчальних закладів університетського типу України.

Ключові слова: система, професійно-педагогічна підготовка, університет, компетентність, євроінтеграційні процеси в освіті.

Сидорчук Н. Г. Система профессионально-педагогической подготовки студентов университетов в контексте единого европейского образовательного пространства. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора педагогических наук по специальности

13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Житомирский государственный университет имени Ивана Франко. – Житомир, 2014.

В диссертации представлены результаты системного исследования профессионально-педагогической подготовки студентов университетов в контексте единого европейского образовательного пространства, состояние проблемы в педагогической теории и практике, доказана необходимость ее разработки.

В основу научного поиска положены методологические постулаты, определившие ее место и роль в контексте интеграционных процессов в сфере высшего образования европейских стран. Анализ теоретического материала реализовано на трех уровнях: философском (с выделением специфической роли философии в осуществлении научного поиска); общенаучном (с использованием базовых положений системного, синергетического и компетентностного подходов); конкретно-научном (с выделением особенностей проектирования изучаемого явления путем использования полипарадигмального, акмеологического, терминологического, технологического, профессиографического подходов).

Конкретизированы терминологический аппарат и сущностная характеристика базовых понятий, что позволило рассмотреть профессионально-педагогическую подготовку студентов университетов как системное явление.

В контексте историко-акмеологического подхода выявлено, что развитие идеи университета в мировом пространственно-временном континууме опирается на исторические механизмы формирования ценностных приоритетов общества. В таких условиях современные интеграционные процессы обуславливают специфику образовательного пространства, характеризуют его на уровне теории, практики и перспектив развития, определяют в своем единстве противоречивый характер процессов конвергенции и диверсификации, а их активное развертывание влияет на приоритет получения знаний не только в экономической, но и в социальной сфере современного общества.

Осуществлено теоретическое обоснование построения системы университетского образования с учетом основных положений теории систем, а механизмом создания авторской модели избрано имитационное моделирование как один из типов математического моделирования явлений. Исходя из этого, модель системы профессионально-педагогической подготовки студентов университета представлена на основе выделения ряда функциональных плоскостей: внешней или общеевропейской; внутренней или национальной; структурно-содержательной или институциональной; локальной или прикладной, каждая из которых соответствует функциональным составляющим изучаемого явления (элементам и связям, существующим между ними).

Понятие компетентность использовано как образ исследуемого явления. Выделены

структурные компоненты профессионально-педагогической компетентности (мотивационный, содержательный, операционно-деятельностный, личностный). Научно-методические основы реализации авторской модели воспроизведены и реализованы в рамках педагогического эксперимента, который подтвердил эффективность авторской модели.

Результаты исследования внедрены в практику деятельности высших учебных заведений университетского типа Украины.

Ключевые слова: система, профессионально-педагогическая подготовка, университет, компетентность, евроинтеграционные процессы в образовании.

Sydorchuk N. G. The system of professional and pedagogical training of the university students in the context of integral European educational space. - Manuscript.

The thesis for Doctor's degree in Pedagogical sciences on the speciality 13.00.04 – The Theory and Methods of Professional Education. – Zhitomir Ivan Franko State University. – Zhitomir, 2014.

The thesis is devoted to the systematic consideration of professional and pedagogical training of the university students in the context of integral European educational space. The thesis contains the substantiation made on the basis of the integration processes, characterizing the system of higher education of the European countries, of such aspects as: the concept of professional and pedagogical training of the university students, the contents characteristic of which is the author's model containing a number of functional planes (subsystems): external or pan-European; domestic or national; structural and semantic or institutional; local or applied – each of these corresponds to the functional component of the researched phenomenon, consisting of the elements and relationships between them. In the studying process of the university type institutions the system of professional and pedagogical training of the university students is introduced by using the local technology of the formation of pertinent competence type. The structural components of professional and pedagogical competence (motivation, contents, operational and activities, personality) are defined.

The scientific and methodological principles of the author's model realization were reproduced and realized within the pedagogical experiment, which confirm the effectiveness of the author's model.

The results of the research are put into practice of higher education institutions of the university type of Ukraine.

Keywords: the system; the professional and pedagogical training; the university; the competence; the European integration processes in education.